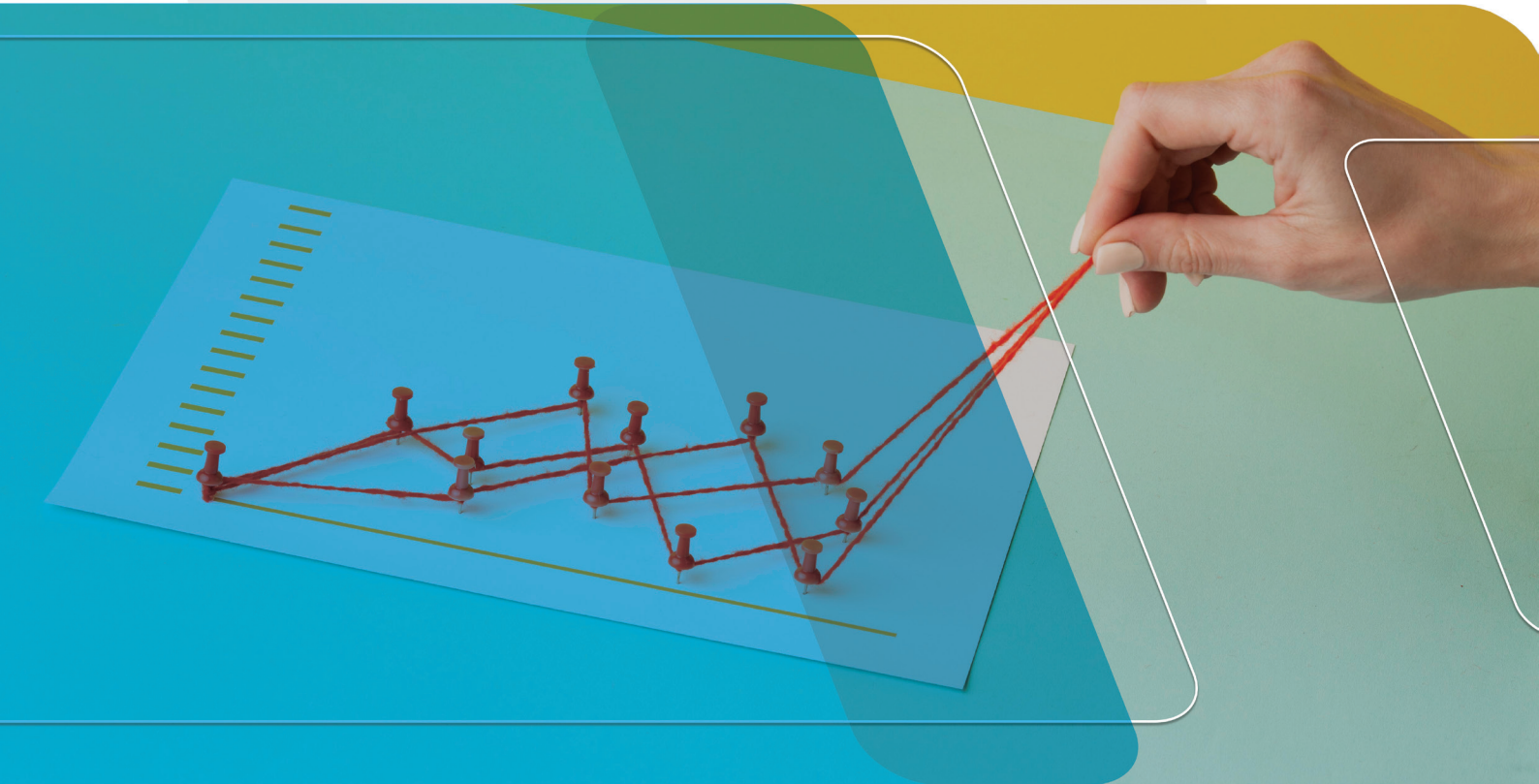




مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

محاسبه استهلاك واقعی و تاثیر آن بر وضعیت مالی شرکت‌های منتخب بورسی



آبان ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش



عنوان:

محاسبه استهلاك واقعي و تأثير آن بر
وضعيت مالي شركت‌هاي منتخب بورسي

مدیریت پژوهش‌های اقتصادی

تهیه و تدوین کنندگان (به ترتیب حروف الفبا): سید محمد افقهی، محمدامین صلواتیان

ناظران: محمد قاسمی، منیره امیرخانلو، شیما حاجی نوروزی

اظهار نظر کننده: محمد مهدی رئیس زاده

تاریخ انتشار: آبان ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی: تورم، استهلاك دفتری و واقعي، صورت‌های مالي، تجدید ارزیابی دارایی‌ها، افزایش سرمایه

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه مدیریتی
۸	مقدمه
۱۰	۱- صورت های مالی شرکت
۱۸	۲- ارزیابی استهلاک و سود شرکت های منتخب
۳۶	۳- افزایش سرمایه شرکت ها از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی ها
۳۹	۴- جمع بندی و خلاصه
۴۲	منابع و مأخذ

خلاصه مدیریتی

عملیات شرکت‌ها و کسب‌وکارها با استفاده از سرمایه ثابت و دارایی‌های آن صورت می‌پذیرد. این عملیات موجب استهلاک دارایی‌های استهلاک‌پذیر مانند ماشین‌آلات، تجهیزات و دستگاه‌ها می‌شود. به منظور تداوم جریان تولید کالاها و خدمات در اقتصاد و کمک به شرکت‌ها و صنایع برای جایگزینی سرمایه‌های ثابت و دارایی‌های استهلاک‌پذیر، نظامات قانونی و مقرراتی استهلاک را جزو هزینه‌های قابل قبول مالیاتی در نظر گرفته‌اند. به بیانی دیگر، هزینه استهلاک به عنوان سپر مالیاتی سبب می‌شود که بخشی از منابع مالی از شرکت خارج نشود، و شرکت‌ها ظرفیت مالی برای جایگزینی استهلاک را داشته باشند.

در اقتصاد ایران به دلیل وجود تورم بالای مستمر طی سال‌های گذشته و اختلاف میان ارزش واقعی دارایی‌ها با ارزش ثبت شده آنها در صورت‌های مالی در عمل، کارکردهای اصلی استهلاک‌گیری محقق نمی‌شود. به بیانی دیگر، هزینه شناسایی شده در صورت‌های مالی به عنوان هزینه استهلاک به دلیل پایین بودن ارزش ثبت دارایی‌های شرکت، هزینه بسیار ناچیزی در نظر گرفته شود که نتواند ظرفیت مالی برای جایگزینی دارایی‌های شرکت و سرمایه ثابت آن فراهم آورد.

گزارش حاضر در پی شناساندن و تبیین تفاوت میان هزینه استهلاک دفتری و استهلاک واقعی شرکت‌هاست. در این رهیافت است که سود واقعی شرکت‌ها نیز به دست می‌آید. برای این منظور این گزارش از الگویی بهره‌مند شده است که مطابق با آن، استهلاک شرکت‌ها بر اساس تورم و نرخ بازار آزاد ارز (دلار) محاسبه می‌گردد. در مرحله اول قرار بود دامنه وسیعی از شرکت‌های بورسی مورد بررسی قرار گیرد اما به دلیل دشواری کار و زمان محدود در نهایت در این گزارش به عنوان نمونه چهار شرکت فولاد مبارکه اصفهان، شرکت تولید نیروی برق دماوند، شرکت پالایش نفت بندرعباس و شرکت پتروشیمی فن آوران مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفت. میزان استهلاک واقعی شرکت‌ها بر اساس محاسبات گزارش به صورت زیر است:

• شرکت فولاد مبارکه اصفهان:

میزان واقعی استهلاک تجهیزات تولید شرکت فولاد مبارکه تعدیل شده در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۳ و ۷ هزار میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. ثبت دفتری استهلاک در سال ۱۴۰۱ برابر با حدود ۴۵۰ میلیارد تومان بوده است.

• شرکت تولید نیروی برق دماوند:

میزان واقعی استهلاک در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۱,۵۵۰ و ۲,۵۵۰ میلیارد تومان به ترتیب تعدیل شده

بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. این درحالی است که استهلاک دفتری ثبت شده در صورت‌های مالی شرکت در سال ۱۴۰۱ به میزان ۲۰۳ میلیارد بوده است.

• شرکت پالایش نفت بندرعباس:

میزان واقعی استهلاک در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۸,۳۲۲ و ۶,۲۳۵ میلیارد تومان به ترتیب تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. این درحالی است که استهلاک دفتری ثبت شده در صورت‌های مالی شرکت در سال ۱۴۰۱ به میزان ۴۸۷ میلیارد بوده است.

• شرکت پتروشیمی فن آوران:

مقدار استهلاک واقعی در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۴۰۶ و ۸۴۳ میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم و استهلاک تعدیل شده با نرخ بازار آزاد ارز (دلار) بوده است. در حالی که استهلاک ثبت شده در صورت‌های مالی برای آن سال ۴/۵ میلیارد تومان بوده است.

همانگونه که مشاهده می‌شود فاصله بین میزان واقعی استهلاک و ذخیره‌گیری استهلاک بر حسب ارز دفتری بسیار زیاد است و این امر موجب می‌شود تا نیاز مالی شرکت‌ها برای جایگزینی ماشین‌آلات و تعمیر و تجهیز آنها بسیار زیادتر از ذخایر محاسبه شده باشد. از طرف دیگر این موضوع باعث توزیع سود موهومی در خصوص شرکت می‌شود. به منظور رفع این چالش، به‌روزرسانی ارزش‌های شرکت از طریق افزایش سرمایه شرکت از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها یکی از روش‌هاست. در این روش هزینه استهلاک افزایش، مالیات پرداختی و سود خالص شرکت کاهش می‌یابد. با خروج کمتر نقدینگی از شرکت، ظرفیت برای جانشینی دارایی‌های ثابت و دارایی سرمایه شرکت افزایش می‌یابد که موجب کاهش کمتر استهلاک دارایی‌های شرکت می‌گردد و بستر تولید و سودسازی شرکت برای سال‌های آتی فراهم می‌شود. این پیامدهای مثبت سبب می‌شود تا انگیزه صندوق‌های بازنشستگی برای انجام این نوع از افزایش سرمایه افزایش یابد. به بیانی دیگر، از آنجاکه افزایش سرمایه از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها سبب می‌شود تا سودآوری شرکت‌ها و سود تقسیمی کاهش یابد و این موضوع سبب کاهش انگیزه صندوق‌های بازنشستگی می‌شود.^۱ با این حال، مزایای این نوع افزایش سرمایه می‌تواند بر کاستی‌های آن از منظر صندوق‌های بازنشستگی فائق آید و آنها را مجاب‌گرداند تا نسبت به این نوع از افزایش سرمایه اقدام کنند.

مهم‌ترین پیشنهاد که دلالت‌های مهم اقتصادی دیگری دارد، کنترل تورم توسط دولت و تصمیم‌گیران اقتصادی کشور است. به طور مشخص درباره سودآوری شرکت‌ها، کاهش استهلاک و جانشینی ظرفیت

۱- صندوق‌های بازنشستگی به عنوان سهام‌دار عمده بسیاری از شرکت‌ها ضروری است نسبت به انجام افزایش سرمایه شرکت‌های زیرمجموعه در مجمع مربوط رای دهند.



تولید و دارایی ثابت شرکت پیشنهادهای ذیل مطرح است:

- ❖ تسهیل در افزایش سرمایه شرکت ها از محل تجدید ارزیابی دارایی ها از جمله معافیت دائمی مالیاتی یا کاهش دوره معافیت مالیاتی (کمتر از ۵ سال) این نوع از افزایش سرمایه و تسریع در فرآیندهای اجرایی و اداری آن
- ❖ تاکید بر تقسیم سود کمتر در مجامع شرکت ها توسط سهام داران به منظور کاهش نیاز تامین مالی شرکت به بازارهای مالی (تامین مالی داخلی شرکت) و انجام افزایش سرمایه شرکت از آن محل
- ❖ در نظر گرفتن سرمایه‌گذاری و جانشینی عوامل تولید یا سرمایه ثابت شرکت توسط صنعت گران و سهام‌داران شرکت ها در مجامع
- ❖ در نظر گرفتن و محاسبه استهلاک واقعی شرکت با معیارهایی مانند تورم تولیدکننده و یا نرخ ارز به همراه صورت‌های مالی سالیانه

مقدمه

صورت‌های مالی خلاصه‌ای از فعالیت‌های عملیاتی، تأمین مالی و سرمایه‌گذاری یک کسب‌وکار است. سهامداران و وام‌دهندگان می‌توانند از این صورت‌ها برای پیش‌بینی، مقایسه و ارزیابی میزان، زمان‌بندی و عدم قطعیت جریان‌ات نقدی آینده استفاده کنند. استانداردهای بین‌المللی حسابداری در عمده صنایع، ارزش دفتری ارقام مربوطه را به بهای تمام شده تاریخی آن‌ها ثبت می‌کنند. بهای تمام شده تاریخی همان مبلغی است که واحد تجاری در زمان خرید یا فروش، پرداخت یا دریافت می‌کند.

در شرایط تورم کلان، قیمت دارایی‌ها با سرعت بالایی افزایش یافته و تفاوت زیادی میان ارقام ثبت شده در دفاتر حسابداری با ارزش آن‌ها به وجود می‌آید. به تبع ثبت دفتری دارایی‌ها، هزینه‌های استهلاک شناسایی شده شرکت‌ها نیز به قیمت دفتری و با مقداری بسیار پایین محاسبه می‌شود که این مهم می‌تواند منجر به شناسایی سود بالا در شرکت شود که سیاست‌گذاری مالی در سطح خرد و کلان را با چالش مواجه می‌شود. در واقع، با توجه به تاثیر هزینه استهلاک (موثر در محاسبه سود بنگاه) از ارزش دارایی‌ها، فاصله بالای ارزش دفتری از ارزش منصفانه منجر به کژتابی‌های جدی در سودآوری بنگاه می‌گردد. بدین صورت که با بیش‌برآورد سودآوری بنگاه، عملاً هزینه فرصت استفاده از دارایی‌ها و استهلاک آن‌ها را نادیده انگاشته و منابع نقد شرکت که باید در سرمایه‌گذاری مجدد و جایگزینی دارایی‌های مستهلک مصرف شود را از شرکت خارج می‌کند. به طور مشخص، تهیه صورت‌های مالی براساس قیمت‌های دفتری در شرایطی که اقتصاد کشور با تورم‌های مستدام مواجه است، استهلاک‌گیری در صورت‌های مالی و سود حاصله را غیرواقعی خواهد کرد و سود حاصل از عملیات شرکت طی دوره‌های مشخص - به طور عمده دوره‌های یک ساله - را با تورش مواجه می‌سازد. به بیانی دیگر، به دلیل آنکه استهلاک‌گیری در صورت‌های مالی به درستی محاسبه نشده است، سود حاصله نهایی و تقسیمی به سهام‌داران در مجامع نیز صحیح نیست. با این بیان، سود محاسبه شده شرکت در این شرایط مشتمل بر دو مولفه زیر است:

۱- بخشی از سود مکتسبه شرکت حاصل از عملیات خود شرکت است. این سود حاصل فروش محصولات و قیمت آن است که با کسر هزینه‌های قانونی و مقرراتی متعلق به سهام‌داران است.

۲- به دلیل عدم کسر هزینه استهلاک واقعی از صورت‌های مالی شرکت، بخشی از سود مکتسبه شرکت حاصل استفاده از سرمایه ثابت شرکت است. به بیانی دیگر، بخشی از سود شرکت که حاصل تولید محصولات شرکت است و استفاده از ماشین‌آلات و تجهیزات آن است، در عملیات مالی شرکت محاسبه نشده و گویی در اثر استفاده از آن دارایی‌ها تولید شرکت و سودآوری شرکت صورت گرفته که این استفاده خود سبب استهلاک آن دارایی‌ها شده است.

این مساله در اقتصاد ایران نه تنها منجر به کاهش منابع نقد شرکت‌ها شده است، بلکه بهره‌وری صنعت به دلیل استفاده از دارایی‌های مستهلک در سایه ناتوانی جایگزینی آن‌ها را کاهش داده و مصرف انرژی و آلاینده‌گی آن‌ها را افزایش داده است. در واقع، به دلیل عدم سرمایه‌گذاری مجدد در دارایی‌های ثابت شرکت، در میان مدت ظرفیت تولید شرکت از میان رفته و رساندن سطح تولید شرکت به سطح تولید قبلی و ابتدایی تاسیس شرکت با هزینه‌های بسیار هنگفتی صورت خواهد پذیرفت.

گزارش حاضر در پی تبیین وضعیت مالی و تاثیر استهلاک واقعی بر سودآوری شرکت‌های مهمی از نظام اقتصادی و تولیدی است که به عنوان نمونه به چهار مورد آن در گزارش پرداخته شده است. در این گزارش با بهره‌گیری از مدلی که به تفصیل در متن گزارش تبیین شده است، میزان استهلاک واقعی شرکت‌ها محاسبه می‌شود و با استهلاک دفتری (اسمی و ثبت شده در صورت‌های مالی) مقایسه می‌گردد. مدل مزبور نشان می‌دهد که تفاوت بسیار زیادی میان استهلاک واقعی شرکت و استهلاک ثبتی وجود دارد. به طور مشخص در شرکت پتروشیمی فن آوران مقدار استهلاک واقعی در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۴۰۶ و ۸۴۳ میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم و استهلاک تعدیل شده با نرخ بازار آزاد ارز (دلار) بوده است. در حالی که استهلاک ثبت شده در صورت‌های مالی برای آن سال ۴/۵ میلیارد تومان بوده است. طبیعی است که در این شرایط سود حاصله و تقسیم آن و همچنین مالیات پرداختی شرکت به درستی محاسبه نشده است.

در این میان، به روزرسانی دارایی‌های شرکت از طریق افزایش سرمایه شرکت روشی است که می‌تواند به حل این چالش شرکت‌ها کمک کند. به طور مشخص، برای مدیریت این چالش روش‌های متعددی وجود دارد که از جمله آن، افزایش سرمایه از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها است. افزایش سرمایه از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها، با بازبینی در ارزش دارایی‌ها (سمت راست ترازنامه)، میزان سرمایه (سمت چپ ترازنامه) را افزایش می‌دهد. بنابراین، اقلام حسابداری ثبت شده به ارزش منصفانه خود نزدیک‌تر شده و به نحو مناسب‌تری از واقعیت عملیات در جریان بنگاه‌نگاری می‌کنند. با این روش، می‌توان سودآوری شرکت را با دقت بیشتری محاسبه نمود و متناسب با آن سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کرد. با این حال این روش نیز چالش‌های خود را داراست که از جمله آن می‌توان به کاهش سودآوری شرکت‌ها اشاره کرد. این موضوع به خصوص برای شرکت‌هایی که ضروری است تا نسبت به تقسیم زیاد سود اقدام کنند، بیشتر نمود می‌یابد.

در این گزارش پس از تبیین صورت‌های مالی و جایگاه استهلاک، عملیات شرکت و سودآوری آن، الگویی که با استفاده از آن استهلاک واقعی شرکت محاسبه می‌شود، معرفی خواهد شد. سپس الگو برای شرکت‌های فعال و مهم در نظام اقتصادی شامل شرکت فولاد مبارکه اصفهان، شرکت تولید نیروی برق دماوند، شرکت

پالایش نفت بندرعباس و شرکت پتروشیمی فن آوران مورد ارزیابی و تحلیل قرار می‌گیرد. در قسمت بعدی گزارش به افزایش سرمایه شرکت‌ها از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها و دلالت‌های آن برای رفع مشکلات ناشی از محاسبه اشتباه استهلاک اشاره می‌شود و در نهایت نکات و جمع بندی‌های گزارش صورت می‌پذیرد.

۱- صورت‌های مالی شرکت

صورت‌های مالی نشان دهنده وضعیت مالی، تعهدات و حقوقی است که شرکت‌ها دارند. صورت‌های مالی جریان‌های مالی و نقدی بنگاه را نشان می‌دهد. با مطالعه صورت‌های مالی می‌توان نسبت به عملیات و عملکردهای شرکت آگاهی یافت. در حالت کلی؛ سه نوع صورت مالی برای شرکت‌ها وجود دارد:

الف- ترازنامه

ب- صورت سود و زیان

ج- صورت گردش وجوه

الف- ترازنامه؛ وضعیت شرکت را در یک زمان مشخص نشان می‌دهد. ترازنامه‌ها در دوره‌های زمانی مختلفی تهیه می‌شوند. هر سه ماه، هر شش ماه و هر سال؛ ترازنامه بنگاه توسط حسابداران بر اساس استانداردهای حسابرسی تهیه می‌شود. به طور عمده؛ شرکت‌ها ترازنامه نهایی سال را در تاریخ ۲۹ اسفند ارائه می‌دهند که نشان دهنده وضعیت دارایی‌ها، بدهی‌ها و سرمایه شرکت در همان تاریخ است.

ب- صورت سود و زیان؛ فرآیند شناسایی درآمد، هزینه و در نهایت سود را نشان می‌دهد. همانطور که از ماهیت این صورت مالی بر می‌آید؛ صورت سود و زیان برای یک دوره تهیه می‌شود و فرآیند دستیابی به سود شرکت را نشان می‌دهد. به عنوان نمونه؛ صورت سود و زیان یک ساله شرکت تهیه می‌شود. همچنین می‌توان طی یکسال چندین صورت سود و زیان مانند صورت سود و زیان سه ماه یا شش ماهه تهیه کرد.

ج- صورت گردش وجوه؛ صورت مالی دیگری است که به جریان نقدی شرکت می‌پردازد. این صورت مالی؛ محل‌های درآمد و مصارفی که طی یک دوره برای شرکت ایجاد شده است را نشان می‌دهد. در ادامه به توضیح بیشتر و معرفی اجزای صورت‌های مالی مورد اشاره پرداخته خواهد شد.

۱-۱- ترازنامه شرکت

ترازنامه صورتی مالی است که وضعیت دارایی، بدهی و سرمایه شرکت را در یک زمان مشخص نشان می‌دهد. در واقع؛ ترازنامه مانند عکس از وضعیت یک روز شرکت است. همچنین ضروری است تا اقلام زیر

خط ترازنامه به عنوان بخش مهمی در ترازنامه شرکت مورد توجه و تاکید قرار گیرد. اقلام زیرخط ترازنامه در صورت بروز شرایط خاص قراردادی می‌تواند برای شرکت تعهد ایجاد کند و یا به عنوان یک دارایی برای شرکت قلمداد گردد.

در ادامه به تفصیل اقلام موجود در ترازنامه شرکت‌ها تبیین می‌گردد.

۱- دارایی‌های شرکت

سمت راست ترازنامه به طور کامل؛ دارایی‌های شرکت را نشان می‌دهد که انواع مختلفی را شامل می‌شود. عمده دارایی‌های شرکت‌ها تجهیزات آلات و ماشین‌ها، املاک و مستغلات و مطالبات شرکت است. با این حال، دارایی‌ها در ترازنامه شرکت‌ها به دو صورت دسته بندی می‌شوند:

الف- دارایی‌های جاری

ب- دارایی‌های بلندمدت

هر کدام از این دو دسته دارایی؛ انواع مختلفی از دارایی‌ها را شامل می‌شود که در ادامه به طور اجمال اشاره می‌شود.

- وجه نقد؛ موجودی نقد شامل انواع مختلفی از دارایی‌ها است. موجودی نقد ریالی، ارزی، اسکناس و نقود بیگانه، سپرده‌های نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری (جمشیدی، ۱۳۸۷، ص ۲۹) است.
- سرمایه‌گذاری در سهام و سایر اوراق بهادار؛ سرمایه‌گذاری جاری در سهام سریع‌المعامله در بازار، سرمایه‌گذاری بلندمدت در سهام سریع‌المعامله در بازار، سرمایه‌گذاری در سایر سهام و سایر اوراق بهادار.
- مطالبات از شرکت‌های فرعی و وابسته: شرکت‌ها همواره با سایر شخصیت‌های حقوقی و حقیقی که در زنجیره ارزش شرکت (قبل یا بعد از زنجیره) قراردادنند، دارای مرادوات مالی و عملیاتی هستند. این مرادوات ممکن است در قبال شرکت باشد که به عنوان دارایی لحاظ می‌گردد یا شرکت در قبال سایرین باشد که به عنوان بدهی شرکت ملحوظ گردد. در هر حال این نوع از قراردادهای مرادوات می‌تواند برای شرکت دارایی ایجاد کند.
- دارایی‌های ثابت مشهود که به طور عمده شامل زمین و ساختمان و در حالت کلی املاک و مستغلات است. همچنین تجهیزات آلات و ماشین‌ها نیز در این دسته از دارایی‌ها قرار دارد.
- دارایی‌های نامشهود که به طور عمده سرقتی، دارایی‌های فکری، اختراعات و برندها را شامل است.

ارقام مربوط به استهلاک شرکت که در صورت سود و زیان کسر می‌گردد، در بخش زیرفصل دارایی‌های ثابت شرکت در سمت راست ترازنامه ثبت می‌گردد.

۲- بدهی‌های شرکت

به طور مشابه بدهی‌های شرکت نیز شامل بدهی‌های جاری (کوتاه مدت) و بدهی‌های بلندمدت است. بدهی‌ها برای شرکت‌ها می‌تواند مزایا و معایبی داشته باشد. به طور مثال، بدهی می‌تواند به شرکت کمک کند تا امکانات مالی و سرمایه‌گذاری‌های لازم را برای توسعه داشته باشد، اما در عین حال بدهی زیاد به مشکلات مالی و پرداخت بدهی‌ها در زمان مقرر منجر شود.

موارد زیر در قسمت بدهی ترازنامه شرکت قرار می‌گیرند که در ادامه به شکل اجمالی به برخی از آنها اشاره می‌شود.

➤ بدهی به مشتریان شرکت: بسته به ماهیت فعالیت شرکت، مشتریان آن متفاوت است. این مشتریان می‌توانند اشخاص حقیقی و یا حقوقی باشند.

➤ بدهی به بانک‌ها و سایر موسسات اعتباری: این نوع از بدهی شامل انواع مختلفی از تسهیلاتی است که شرکت دریافت کرده است. تسهیلات نیز مشتمل بر تسهیلات بلندمدت و کوتاه مدت است. همچنین تسهیلات دریافتی از بانک‌های خارجی بابت یوزانس‌های داخلی از جمله مواردی است که در این نوع از بدهی‌های شرکت‌ها وجود دارد.

➤ اسناد و حساب‌های پرداختی: عمده شرکت‌ها برای فعالیت‌های خود نسبت به پیش فروش محصولات خود یا اخذ تسهیلات خارج از شبکه بانکی و بازار سرمایه اقدام می‌کنند. این عملیات مالی که منجر به مرتفع شدن نیاز مالی شرکت‌ها می‌شود، تعهداتی برای آنها ایجاد می‌کند که در این سرفصل قرار می‌گیرد.

۳- حقوق صاحبان سهام شرکت

قسمت مهم ترازنامه هر شرکت تجاری قسمت حقوق صاحبان سهام و سرمایه آن است. در واقع، سرمایه شرکت دارای اجزای مختلفی است که در مجموع؛ ارزش حقوق صاحبان سهام را تشکیل می‌دهد. موارد زیر اجزای قسمت حقوق صاحبان سهام یا سرمایه است.

➤ سرمایه ثبت شده: سرمایه ثبت شده شرکت که در ابتدای تاسیس به طور کامل پرداخت می‌شود. این سرفصل مهم بسته به عملکرد فعالیت شرکت می‌تواند در ادامه افزایش یا کاهش داشته باشد. روش‌های افزایش سرمایه نیز متفاوت می‌باشد که این تفاوت سبب می‌شود که جریان‌ات



نقدی مختلفی برای شرکت ایجاد شود. در بخش‌های بعدی گزارش با تفصیل بیشتری در خصوص افزایش سرمایه و به خصوص از محل تجدید ارزیابی، پرداخته می‌شود. آنچه که از منظر قانونگذار مهم است و در احکام مختلفی مورد تاکید است (مانند ماده ۱۴۱ قانون تجارت) و مبنای اخذ تسهیلات از بازارهای مالی (شبکه بانکی و بازار سرمایه)، این سرفصل از ترازنامه شرکت هاست.

➤ سهام شرکت اصلی در شرکت‌های فرعی (میزان مالکیت شرکت اصلی در شرکت‌های فرعی)

➤ اندوخته قانونی: مبلغی است که بایستی قبل از تقسیم سود دوره‌ای به حسابی به نام اندوخته قانونی واریز نماید. این میزان برابر با ۵٪ از سود خالص شرکت است. زمانی که اندوخته قانونی به یک دهم سرمایه ثبت شده شرکت برسد، این الزام برداشته می‌شود. اما در صورت افزایش سرمایه شرکت - مطابق با قانون - این الزام برای رسیدن به یک دهم سرمایه ثبت شده شرکت جاری می‌شود و شرکت ملزم به رعایت آن است.

➤ سایر اندوخته‌ها که شامل اندوخته احتیاطی سرمایه ای است.

➤ تفاوت تسعیر ارز: نرخى که بانک مرکزی اعلام می‌کند تا بر اساس آن؛ تبدیل ارزهای مختلف به ریال صورت پذیرد، توسط یک عامل برون‌زا (بانک مرکزی) تعیین می‌شود و ارزش ارزهای شرکت که جزو دارایی‌های آن است را تحت تاثیر قرار می‌دهد. طبیعی است که هر چقدر شرایط تورمی بر اقتصاد کلان حاکم باشد؛ نرخ تسعیر بالاتر است و این به معنای آن است که ریال ثبت شده در ترازنامه در تبدیل به ارزها در بخش دارایی‌های شرکت، رقم بزرگ‌تری خواهد داشت. در طرف دیگر ترازنامه نیز بخش حقوق صاحبان سهام به همان میزان که دارایی‌های شرکت ناشی از افزایش تسعیر ارز بالا رفته است، افزایش می‌یابد.

ارقام مربوط به استهلاک دارایی شرکت که در صورت سود و زیان کسر می‌گردد و به ترازنامه منتقل می‌شود، در قسمت حقوق صاحبان سهام و تحت سرفصل ذخایر ثبت می‌گردد. معادل ریالی همین میزان از استهلاک که در صورت سود و زیان حذف گردیده است و در سمت چپ ترازنامه (حقوق صاحبان سهام) قرار دارد، در سمت راست ترازنامه شرکت ثبت می‌گردد.

شکل زیر نمای کلی از وضعیت ترازنامه یک شرکت یا کسب‌وکار را نشان می‌دهد.

شکل ۱. شمایی کلی از ترازنامه یک شرکت

بدهی‌ها	دارایی‌ها
بدهی‌های جاری: - اسناد پرداختی کوتاه مدت - تسهیلات کوتاه مدت بانکی - سود پرداختی اوراق مالی منتشره در بازار سرمایه - سود سهام پرداختی - سایر بدهی‌های جاری بدهی‌های بلندمدت: - اسناد پرداختی بلندمدت - تسهیلات بلندمدت بانکی - سایر بدهی‌های بلندمدت کل بدهی‌ها	دارایی‌های جاری: - وجه نقد - سرمایه‌گذاری در سهام و سایر اوراق بهادار - مطالبات از شرکت‌های فرعی و وابسته - سایر دارایی‌های جاری دارایی‌های بلندمدت: - دارایی‌های ثابت مشهود - دارایی‌های نامشهود - سرمایه‌گذاری بلندمدت در سهام و سایر اوراق بهادار - سایر دارایی‌های بلندمدت
حقوق صاحبان سهام: - سرمایه ثبتی شرکت - اندوخته‌های قانونی - سود انباشته - سایر موارد	
جمع بدهی‌ها + حقوق صاحبان سهام	جمع دارایی‌ها

۱-۲- صورت سود و زیان شرکت

صورت مالی مهم دیگر صورت سود و زیان شرکت است. صورت سود و زیان وضعیت فروش، درآمد، هزینه‌ها و در نهایت سود شرکت را نشان می‌دهد. لذا در یک تقسیم‌بندی می‌توان صورت سود و زیان را به سه بخش تقسیم کرد:

۱- بخشی از صورت سود و زیان که به درآمدهای ناشی از عملیات مستقیم شرکت مربوط می‌شود و به طور کلی حاصل قیمت فروش و تعداد آن است.

۲- بخشی از صورت سود و زیان که مشتمل بر هزینه‌های مستقیم عملیات (از جمله هزینه سربار تولید) یا هزینه‌های غیرمستقیم آن مانند هزینه‌های اداری، مالی، تبلیغات و استهلاک شرکت است.

۳- بخش نهایی صورت سود و زیان شرکت که مشتمل بر سود ناخالص، سود خالص (پس از کسر مالیات) و سود متعلق به هر سهام دار مربوط می شود.

در ادامه اقلام صورت سود و زیان به شکل جزئی تر معرفی می شود^۱.

درآمد عملیاتی شرکت (مشتمل بر تعداد فروش ضرب در قیمت فروش)^۲

- **بهای تمام شده درآمد عملیاتی (هزینه های مستقیم تولید)**

سود ناخالص

- **هزینه های فروش، اداری و عمومی (مشتمل بر هزینه استهلاک)**

+ سایر درآمدها

- سایر هزینه ها

سود عملیاتی

- **هزینه های مالی**

سود ناخالص (سود قبل از مالیات)

- **مالیات**

سود خالص

سود متعلق به هر سهام دار (EPS)

۱-۳- صورت گردش وجوه نقد

صورت گردش وجوه^۳، به طور خلاصه جابجایی های وجوه نقد و دارایی هایی که شبیه به وجوه نقد است (نقدشوندگی بالا)، همچنین ورود و خروج این منابع مالی به شرکت را نشان می دهد. در حالت کلی، این صورت مالی نحوه مدیریت شرکت در خصوص وجوه نقد را مشخص می کند و به ذی نفعان از جمله سهامداران گزارش می دهد.

۱- لازم به ذکر است که صورت سود و زیان اشاره شده برای شرکت های تولیدی و صنعتی است. این منطق در سایر شرکت ها مانند شرکت های بازرگانی نیز صادق است.

۲- رنگ قرمز به معنای هزینه یا خروج جریان نقدی از شرکت است.

۱-۴- استهلاک و کارکرد آن

استهلاک‌گیری از دارایی‌های شرکت یک کارکرد اصلی دارد و آن کاهش مالیات پرداختی شرکت به دولت است. به بیانی دیگر، همانطور که در صورت سود و زیان نیز تبیین گردید، هزینه استهلاک شرکت قبل از پرداخت مالیات محاسبه می‌شود. این هزینه سبب می‌شود تا سود قبل از پرداخت مالیات کاهش یابد و به تبع آن، مالیات پرداختی شرکت نیز کاهش یابد. از این کارکرد استهلاک در کاهش پرداخت مالیات با عنوان «سپر مالیاتی»^۱ نیز یاد می‌کنند. به طور مشخص قانون‌گذار در ماده ۱۴۹ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب سال ۱۳۶۶ به این موضوع اشاره و تشریفات مشخصی را برای آن ذکر کرده است. بند اول این ماده بیان می‌کند که آن قسمت از دارایی ثابت که بر اثر استعمال یا گذشت زمان یا سایر عوامل بدون توجه به تغییر قیمت‌ها ارزش آن تقلیل می‌یابد، قابل استهلاک است. بند دوم این ماده موضوع مهمی را اشاره می‌کند که چالش اصلی - که در ادامه گزارش حاضر مورد ارزیابی و واکاوی قرار می‌گیرد - را برای شرکت‌ها فراهم می‌آورد و آنکه مأخذ استهلاک قیمت تمام شده دارایی است و این موضوع برای بنگاه‌هایی که در اقتصادهایی که با تورم‌های بالا و مستمر مواجه هستند، فعالیت می‌کنند موضوع حائز اهمیتی است و پیامدهای مهمی را ایجاد می‌کند.

با این بیان، این هزینه ماهیتاً از شرکت خارج نمی‌شود (عدم خروج نقدینگی) و همانطور که در بخش‌های گذشته اشاره شد، در ترازنامه شرکت (بخش دارایی‌ها در سمت راست ترازنامه و بخش حقوق صاحبان سهام (ذخایر) در سمت چپ ترازنامه) باقی می‌ماند.

نحوه محاسبه استهلاک و نرخ آن که شرکت‌ها در تهیه صورت‌های مالی به کار می‌برند بر اساس جدول زیر است.

جدول ۱. نحوه استهلاک و نرخ آن برای دارایی‌های مختلف شرکت

نوع دارایی	نرخ استهلاک	روش استهلاک
ساختمان‌ها	۲۵ و ۱۵ ساله	مستقیم
مستحقات زمین	۱۰ ساله	مستقیم
تاسیسات	۱۲٪ و ۱۰ و ۱۵ ساله	نزولی و مستقیم
ماشین آلات تولیدی، کوره و متعلقات	۸٪ و ۱۰ و ۱۵ ساله	نزولی
ماشین آلات ساختمانی و راه‌سازی و جرانتالیا	۵٪ و ۶ ساله	نزولی و مستقیم
کمبرورهای متحرک	۱۵٪	نزولی
سیستم پردازش اطلاعات	۱۰ ساله	مستقیم
تجهیزات و وسایل مخابراتی	۱۰ ساله	مستقیم
وسائط نقلیه	۴ و ۶ ساله	مستقیم
لوکوموتیوها	۲۰٪	نزولی
آنانه و منصوبات	۳، ۵، ۶ و ۱۰ ساله	مستقیم
ابزار آلات	۶ ساله	مستقیم

منبع: بر اساس استانداردهای حسابداری

ذخیره‌گیری استهلاک علاوه بر کارکرد اصلی خود (سپر مالیاتی)، دارای پیامدهای دیگری برای وضعیت مالی شرکت است که ذیلاً به اجمال اشاره می‌شود:

۱- استهلاک‌گیری از دارایی‌ها سبب می‌شود تا منابع مالی از شرکت خارج نشود و شرکت بتواند نسبت به جایگزین کردن دارایی‌های ثابت (مانند املاک و مستغلات و تجهیزات آلات) به میزان مستهلک شده اقدام نماید (سرمایه‌گذاری کند) تا بتواند ظرفیت تولید خود را حفظ کند و میزان تولید شرکت کاهش نیابد.

۲- به دلیل عدم خروج منابع مالی از شرکت و ثبت ذخایر مزبور در بخش حقوق صاحبان سهام شرکت، سرفصل حقوق صاحبان سهام شرکت افزایش می‌یابد و ظرفیت تامین مالی شرکت از طریق بازارهای مالی (شبکه بانکی و بازار سرمایه) را افزایش می‌دهد.

۳- همان‌طور که از صورت سود و زیان شرکت مشخص است (تبیین شده در بخش قبلی گزارش)، به دلیل آنکه استهلاک جزو هزینه‌های شرکت محسوب می‌شود، ذخیره‌گیری آن سبب می‌شود تا سود خالص شرکت و به تبع آن، سود تقسیمی شرکت کاهش یابد. به بیانی دیگر، با افزایش نرخ و میزان استهلاک شرکت اگرچه سپر مالیاتی بیشتری برای شرکت فراهم می‌شود (پرداخت کمتر مالیات توسط شرکت)، اما سود خالص شرکت و به تبع آن، سود قابل تقسیم آن نیز کاهش می‌یابد.

۴- کاهش سودآوری شرکت (با توجه به مفاد بند گذشته) برای شرکت‌هایی که ضروری است تا میزان بالایی از سود را شناسایی و تقسیم کنند (مانند صندوق‌های بازنشستگی)، می‌تواند به مدیریت جریان نقد و ناترازی آنها آسیب وارد سازد. همچنین با توجه به اینکه به طور عمده عملکرد مدیران شرکت بر اساس سودآوری و نسبت‌های مربوطه مالی مانند نسبت بازده بر دارایی شرکت^۱ یا بازده بر سرمایه^۲ شرکت محاسبه می‌شود، از لحاظ انگیزشی مدیران شرکت تمایلی به ذخیره‌گیری بالای استهلاک در شرکت نیستند.

۵- افزایش سرمایه شرکت‌ها از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها یکی از روش‌های به روز کردن دارایی‌های شرکت و به تبع افزایش میزان استهلاک است. در این روش افزایش سرمایه، میزان استهلاک و سود شرکت واقعی می‌شود، با این حال پیامدهایی مانند کاهش شدید سود شرکت نیز رخ می‌دهد. در بخش‌های بعدی گزارش به تفصیل به این موضوع پرداخته خواهد شد.

نکته پایانی و کلیدی در خصوص استهلاک شرکت‌ها آن است که کارکرد سپر مالیاتی و امکان سرمایه‌گذاری مجدد توسط شرکت، در شرایط ثبات اقتصادی (ثبات پولی) و کنترل تورم برقرار است و چنانچه شرایط اقتصادی کلان کشور با تورم یا تورم انتظاری مواجه باشد، ضروری است تا تدابیری به منظور عدم

1- Return on Assets (ROA)

2- Return on Equity (ROE)

آسیب به تولید و زیرساخت‌های صنعتی کشور مدنظر قرار گیرد.

۲- ارزیابی استهلاک و سود شرکت‌های منتخب

به منظور ارزیابی وضعیت سودآوری شرکت‌ها و محاسبه هزینه واقعی استهلاک، در این گزارش به عنوان نمونه چهار شرکت فولاد مبارکه اصفهان، شرکت پالایش نفت آبادان، شرکت پتروشیمی فناوران و شرکت تولید نیروی برق دماوند (نیروگاه دماوند) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. برای این منظور سعی شده است، شرکت‌هایی که در صنایع مختلف قرار دارند و آن صنایع به نوعی برای نظام اقتصادی و تولیدی مهم محسوب می‌شوند، مورد ارزیابی و تحلیل قرار گیرند. داده‌های لازم از یادداشت‌های صورت مالی سالیانه شرکت‌ها (منتشر شده در سایت کدال) استخراج شده است.

۲-۱- روش محاسبه استهلاک واقعی شرکت‌ها

بررسی وضعیت حساب استهلاک دارایی‌های مشهود صنایع مختلف، نشان از فاصله ارزش‌های دفتری ثبت شده نسبت به ارزش ذاتی استهلاک آن‌ها دارد. انحراف ارقام دفتری استهلاک از واقعیت استهلاک شرکت‌ها، از تورم‌های بالا در اقتصاد کشور و ثبت ارزش‌های دفتری به بهای تمام شده تاریخی نشأت می‌گیرد، در شرکت‌های گوناگون بسته به نوع صنعت و تاریخ خرید و ثبت دارایی‌های‌شان متفاوت است. به جهت محاسبه ارزش واقعی استهلاک ابزار تولید (تجهیزات، تاسیسات و ماشین آلات) شرکت‌ها از روش‌های گوناگونی استفاده می‌شود که در نهایت با استفاده از نظرات خبرگانی، روش برآورد استهلاک واقعی با لحاظ تورم انتخاب گردید:

$$D_t = D_{t-1}(1 + inflation_t) + AA_{t-1} \times DF - AA_{t-n} \times DF \times \frac{inf(t-1)}{inf(n-1)}$$

D_t : استهلاک دارایی‌ها در سال t ؛ $inflation_t$: تورم دارایی‌ها در سال t ؛ AA_{t-1} : خالص

انتقال دارایی در سال $t-1$ ؛ AA_{t-n} : خالص انتقال دارایی در سال t پیش از سال t ؛ DF :

ضریب استهلاک؛ $inf(t)$: تابع محاسبه رشد ارزش دارایی از سال پایه تا سال t .

توضیح آنکه D_t استهلاک سال جاری است که خود تابعی از استهلاک سال گذشته و استهلاک دارایی‌های اضافه شده در سال گذشته (AA_{t-1}) محاسبه شده و استهلاک دارایی‌هایی که با گذشت زمان مستهلاک شده‌اند و دوره استهلاک آن‌ها (n) در زمان t به اتمام رسیده‌اند از آن کم می‌گردد. در این معادله استهلاک واقعی به این صورت محاسبه می‌شود که استهلاک سال گذشته در تورم سال جاری ضرب شده و به علاوه دارایی اضافه شده در سال گذشته که در ضریب استهلاک (DF) ضرب می‌شود شده و اثر پایدار استهلاک دارایی‌هایی که در n سال گذشته به دارایی‌ها اضافه شده و هر ساله با نرخ تورم افزایش یافته است و اکنون دوره استهلاک آن به پایان رسیده است از آن کم می‌شود. کسر $\frac{inf(t-1)}{inf(n-1)}$ منجر به لحاظ

رشد تورمی استهلاک دارایی‌های ثابت شده در n امین سال گذشته است که $inf(x)$ در آن تابعی است که ارزش رشد کرده در اثر تورم را از آغاز تا زمان x لحاظ می‌کند.

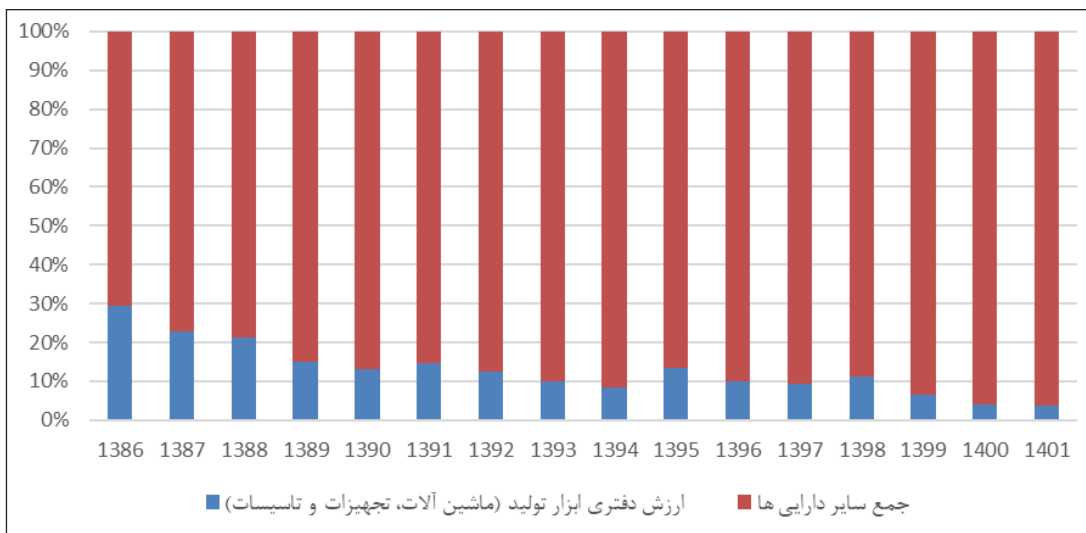
در نهایت، لازم به ذکر است که به جهت نگارش این گزارش از دو شاخص متفاوت جهت محاسبه ارزش واقعی استهلاک استفاده شده است. شاخص اول، تورم اعلامی مرکز آمار ایران برای اقلام مصرفی خانوار و شاخص دوم، نرخ دلار در بازار آزاد بوده است. لازم به ذکر است که استفاده از نرخ دلار بازار آزاد در محاسبات اهمیت بالایی داشته است؛ چرا که تورم مصرف‌کننده شامل طیف وسیعی از کالاهای مصرفی است که لزوماً حرکت قیمت آن‌ها با حرکت قیمت تجهیزات تولیدی به یک میزان نیست. منظور از تجهیزات تولید در این گزارش، سرفصل‌های ماشین‌آلات، تجهیزات و تاسیسات در دارایی ثابت شرکت‌ها است که عملاً استهلاک آن‌ها به طور مستقیم با میزان تولید شرکت‌ها مرتبط بوده و در صورت فرسودگی آن‌ها، فرآیند تولید در شرکت با چالش جدی مواجه می‌شود.

۲-۲- شرکت فولاد مبارکه اصفهان

شرکت فولاد مبارکه یکی از بزرگترین شرکت‌های بورسی و صنعتی کشور است که در انتهای سال ۱۳۶۹ به صورت سهامی خاص تاسیس شد و سپس در سال ۱۳۸۳ به سهامی عام تبدیل شد و در سال ۱۳۸۵ در بازار سرمایه پذیرفته شد و سهامش مورد معامله قرار گرفت. سود خالص شرکت در انتهای سال ۱۴۰۱ حدود ۶۸ هزار میلیارد تومان بوده است. سود خالص گروه (تلفیقی) در سال گذشته حدود ۹۰ هزار میلیارد تومان بوده است.

نمودار زیر نسبت ارزش ابزار تولید به کل دارایی شرکت را نشان می‌دهد.

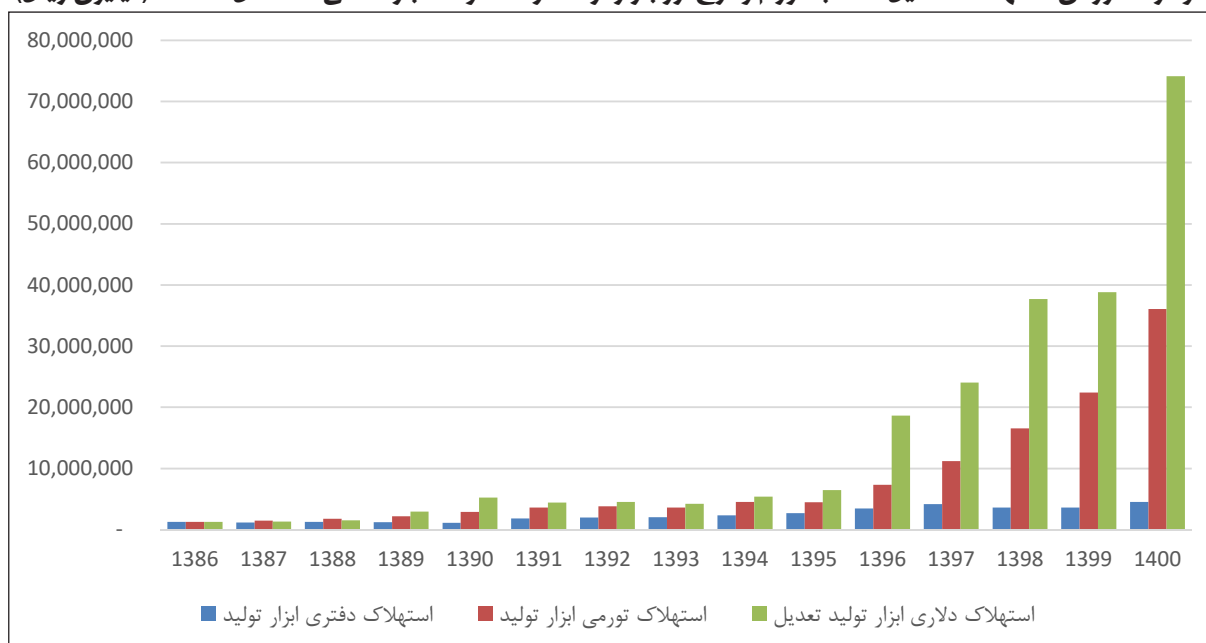
نمودار ۱. نسبت ارزش ابزار تولید به کل دارایی شرکت فولاد مبارکه اصفهان (درصد)



مطابق با نمودار بالا، طی ۱۵ سال گذشته با کاهش ارزش دفتری ابزار تولید، این دارایی‌ها سهم خود از ترازنامه را در مقابل سایر حساب‌هایی همچون دریافتی‌های تجاری (متاثر از نرخ فروش محصولات)، موجودی کالا (متاثر از بهای تمام شده) و پیش‌پرداخت‌ها (متاثر از قیمت نهاده‌ها) که سرعت گردش بالایی داشته و ارزش دفتری آن‌ها سریعاً با تورم بروزرسانی می‌شود، از دست داده است. در شرکت فولاد مبارکه، این نسبت از ۳۰٪ در سال ۱۳۸۶ به کمتر از ۵٪ در سال ۱۴۰۱ رسیده است.

نمودار زیر ارزش واقعی استهلاک برای شرکت فولاد مبارکه طی ۱۵ سال گذشته را که بر اساس نرخ تورم و نرخ ارز بازار آزاد تعدیل شده است، نشان می‌دهد.

نمودار ۲. ارزش استهلاک تعدیل شده با تورم و نرخ ارز بازار آزاد شرکت فولاد مبارکه طی ۱۵ سال گذشته (میلیون ریال)

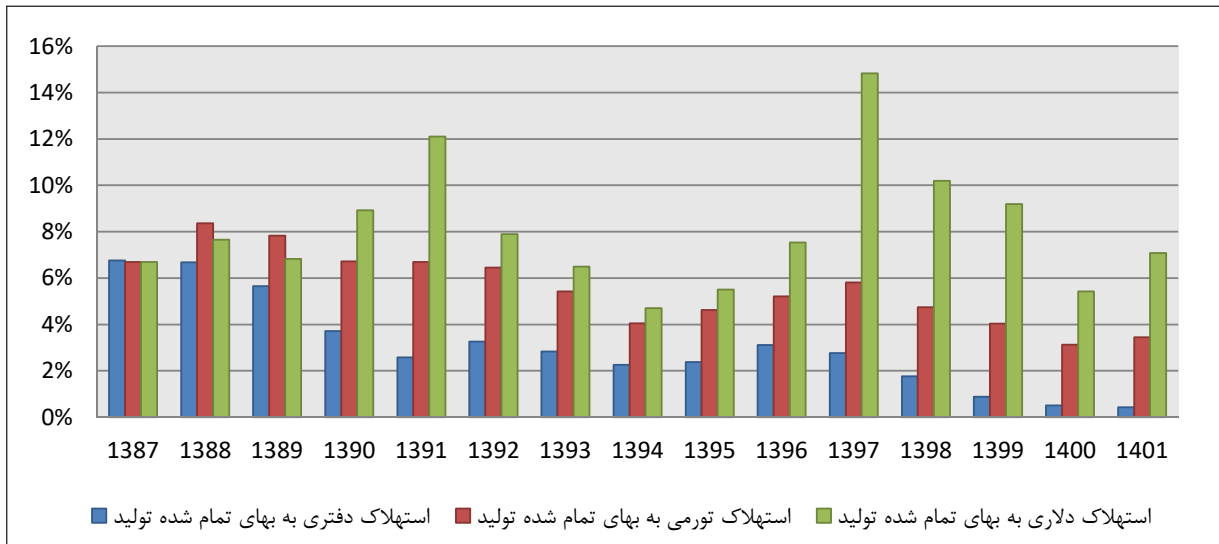


منبع: محاسبات پژوهش

نمودار انحراف ارزش استهلاک، نشان‌دهنده رقم دفتری، رقم تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و رقم تعدیل شده بر اساس نرخ دلار آزاد استهلاک شرکت فولاد مبارکه است. همانطور که از نمودار مشخص است، با گذر بیش از ۱۵ سال از سال مبدا (که در آن رقم دفتری استهلاک برابر با ارزش واقعی آن فرض شده است)، فاصله زیادی میان ارقام گزارش شده در صورت‌های مالی و استفاده شده در محاسبه نرخ سود شرکت‌ها با ارزش واقعی استهلاک تجهیزات تولید شرکت فولاد مبارکه ایجاد شده است. مقدار فاصله با نرخ استهلاک محاسبه شده در دفاتر شرکت در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۳٫۶ و ۷٫۴ هزار میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است.

در این میان نسبت استهلاک شرکت به بهای تمام شده تولید شرکت مولفه مهم دیگری است که در نمودار زیر نشان داده شده است.

نمودار ۳. نسبت استهلاک شرکت به بهای تمام شده تولید شرکت فولاد مبارکه اصفهان

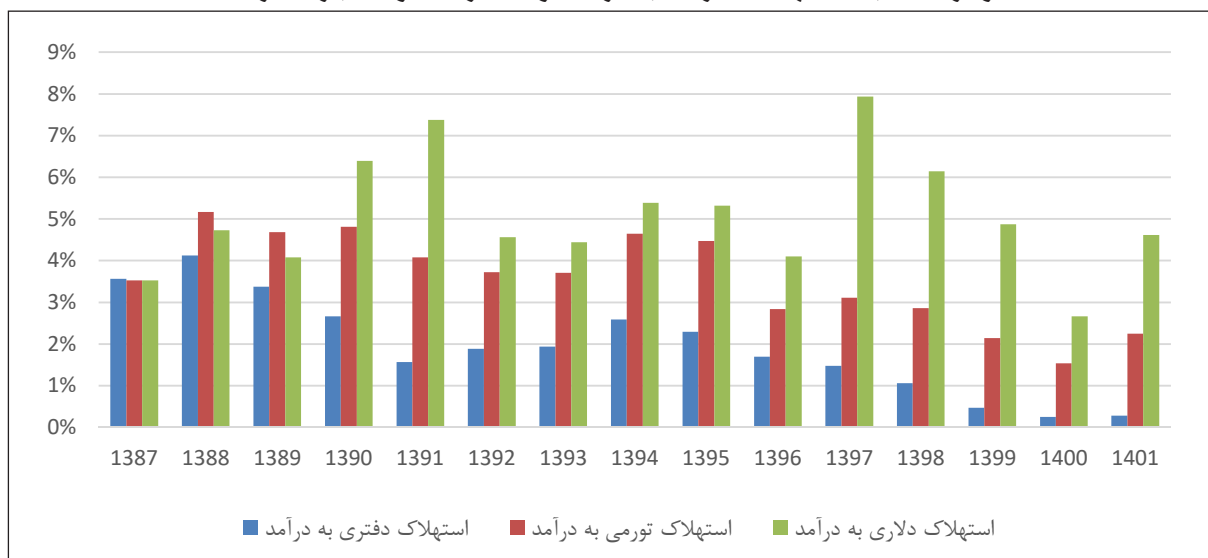


منبع: محاسبات پژوهش

مطابق با نمودار بالا، پس از جهش‌های ارزی طی سال‌های مختلف، نسبت هزینه استهلاک شرکت به کل بهای تمام شده شرکت افزایش یافته و سپس با افزایش سایر هزینه‌های تولید در سال‌های آتی، این نسبت کاهش یافته است. با این حال، میانگین این نسبت برای شرکت طی این دوره حدود ۹٪ بوده است. استهلاک تعدیل شده به تورم از ۷٪ تا حدود ۳٪ کاهش یافته و استهلاک دفتری به بهای تمام شده در یک روند نزولی از ۷٪ به حدود ۰٫۵٪ در سال‌های اخیر رسیده است.

مولفه مهم دیگر نسبت استهلاک شرکت به درآمد آن است.

نمودار ۴. نسبت استهلاک شرکت به درآمد تولید شرکت فولاد مبارکه (درصد)

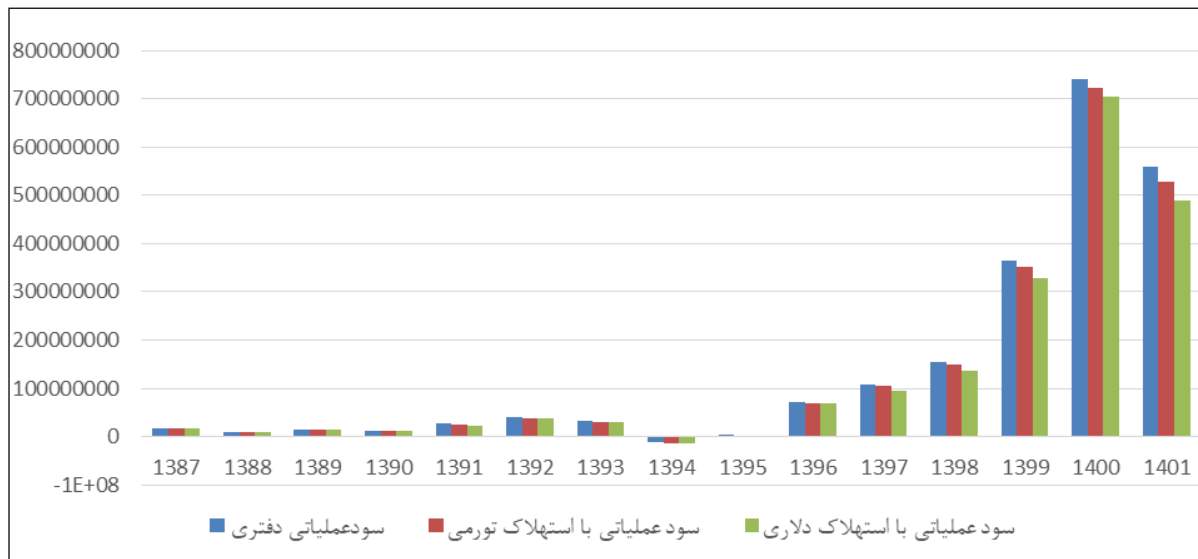


منبع: محاسبات پژوهش

بر اساس نمودار، میزان استهلاک اسمی طی ۱۵ سال گذشته به شدت افت کرده است. در حالی استهلاک‌های تعدیل شده با تورم و نرخ بازار آزاد ارز نوسانات و در برخی مواقع افزایش این نسبت را نشان می‌دهد. این سه مولفه محاسبه شده نشان می‌دهد که در واقعیت استهلاک سهم قابل توجهی از درآمد شرکت را شامل می‌شود و آنچه که در صورت مالی نشان می‌دهد می‌شود، نمایان‌گر واقعیت میزان استهلاک نیست.

مولفه مهم دیگر محاسبه سود عملیاتی شرکت با در نظر گرفتن استهلاک واقعی شرکت است. بر اساس مقادیر تعدیل شده بر حسب تورم و دلار بازار آزاد استهلاک ابزار تولید شرکت فولاد مبارکه، در سال ۱۴۰۱ به ترتیب ۳,۱ همت (معادل ۰,۵٪) و حدود ۷ همت (معادل ۱۲,۵٪) از سود عملیاتی شرکت کاسته خواهد شد.

نمودار ۵. سود عملیاتی واقعی شرکت فولاد مبارکه (میلیون ریال)

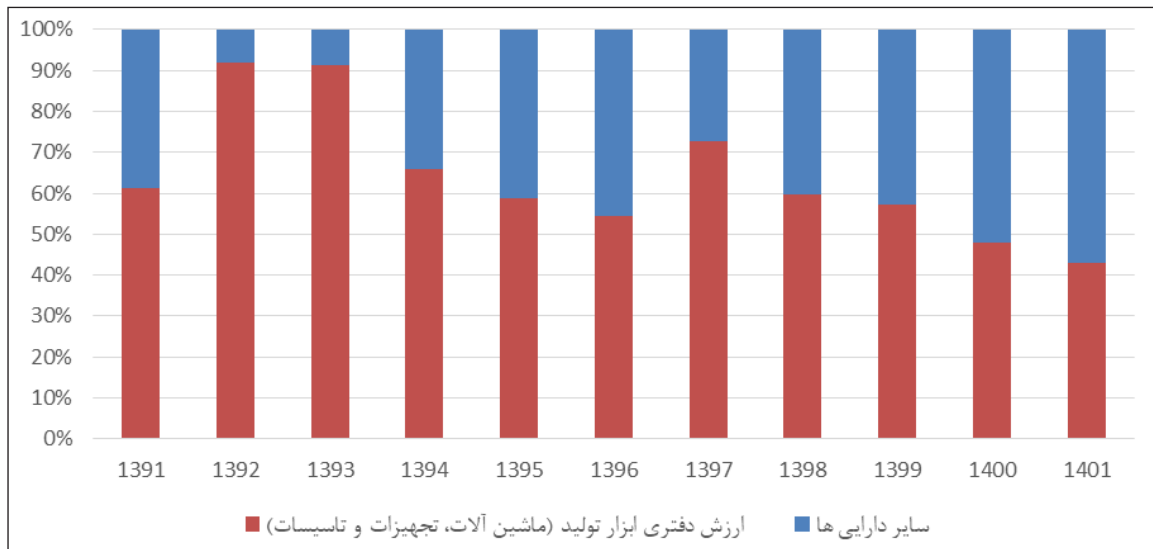


منبع: محاسبات پژوهش

۲-۳- تولید نیروی برق دماوند

شرکت تولید نیروی برق دماوند در سال ۱۳۸۷ تاسیس شده است. شرکت توانیر مالک اولیه شرکت بوده است که پس از نقل و انتقالات متعدد، امروزه ۷۱٪ از سهام شرکت به بانک دی متعلق است و جزو واحدهای فرعی این بانک محسوب می شود. تولید و فروش انرژی برق در چارچوب ضوابط و مقررات بازار مربوطه به اشخاص حقیقی و حقوقی و انجام اقدامات لازم در جهت ارتقای بهره وری، بهینه سازی و توسعه ظرفیت نیروگاه از جمله وظایف اصلی این شرکت وفق اساسنامه آن است. سهام این شرکت در بازار فرابورس ایران مبادله می شود. سود خالص شرکت در سال گذشته حدود ۶۰۰ میلیارد تومان بوده است. مشابه آنچه که برای شرکت فولاد مبارکه محاسبه و ترسیم شده است برای این شرکت نیز ذیلاً پرداخته می شود.

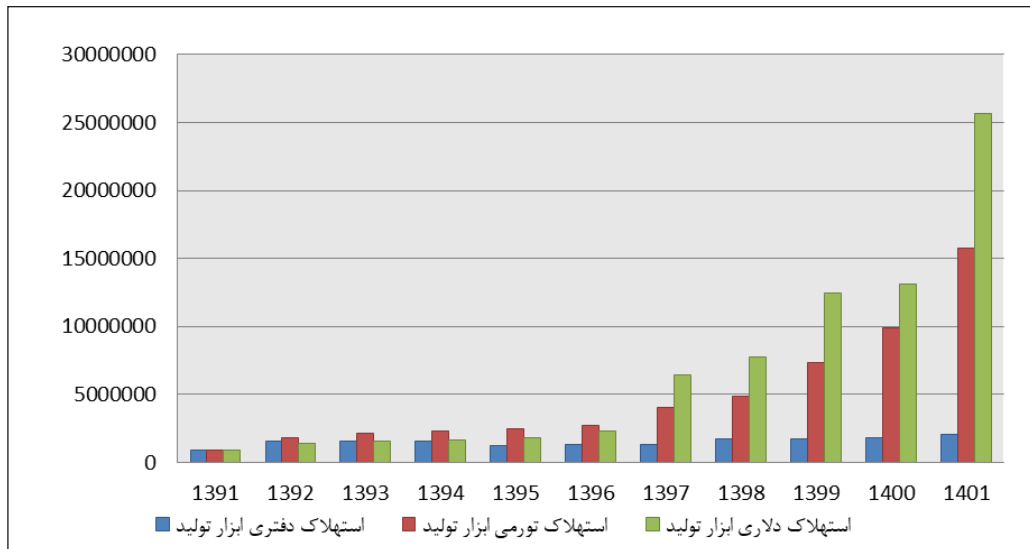
نمودار ۶. نسبت ارزش ابزار تولید شرکت به کل دارایی شرکت تولید نیروی برق دماوند



منبع: محاسبات پژوهش

براساس نمودار بالا، نسبت ابزار تولید شرکت به کل دارایی شرکت روند کاهشی داشته است. این کاهش، دلالت شفاف‌تری در کاهش مقدار استهلاک شرکت و محاسبه سود شرکت دارد. همچنین توجه به این مسئله ضروری است که به دلیل فرآیندهای تولید و عملیات ویژه، دارایی‌های ثابت و به طور خاص تجهیزات، تاسیسات و ماشین‌آلات تولیدی همواره سهم بزرگی از دارایی‌های نیروگاه‌های برق را به خود اختصاص می‌دهند. نمودار فوق موید این مساله در رابطه با نیروگاه دماوند است. با این حال، همانطور که مشخص است با گذر زمان سهم دارایی‌های تولید شامل ماشین‌آلات، تجهیزات و تاسیسات در سال‌های اخیر کاهش یافته و به زیر ۴۰٪ از ارزش ترازنامه رسیده است.

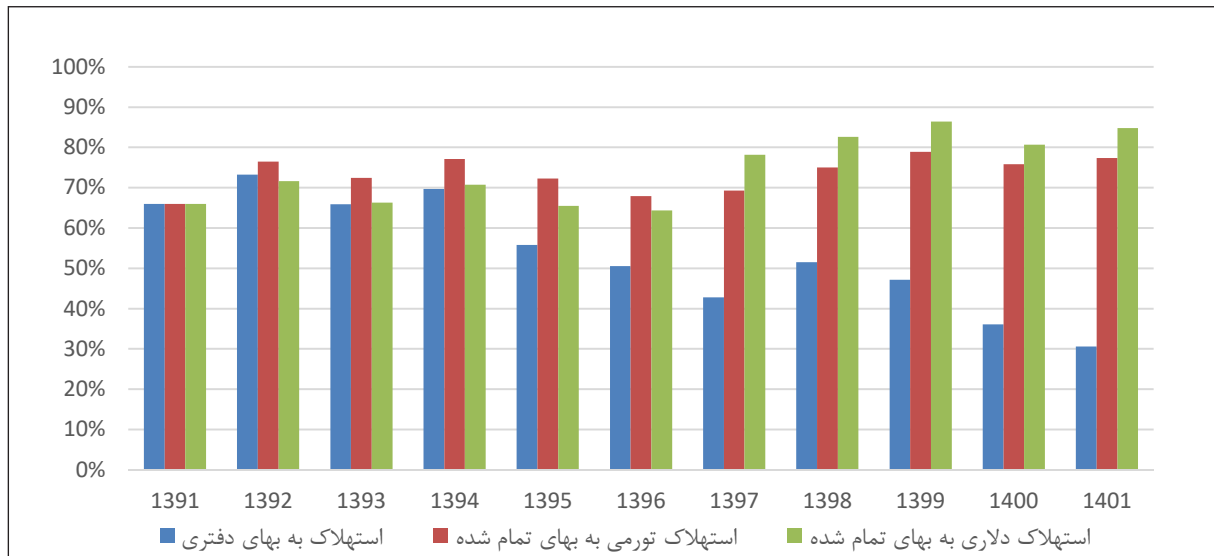
نمودار ۷. استهلاك واقعی ابزار توليد نیروگاه دماوند (میلیون ریال)



منبع: محاسبات پژوهش

نمودار فوق فاصله رقم استهلاك دفتری از استهلاك واقعی شرکت توليد نیروی برق دماوند است. همانطور که از نمودار مشخص است، با گذر ۱۱ سال از سال مبنا (که در آن رقم دفتری استهلاك برابر با ارزش واقعی آن فرض شده است)، فاصله زیادی میان ارقام گزارش شده در صورت‌های مالی و استفاده شده در محاسبه نرخ سود شرکت‌ها با ارزش واقعی استهلاك دارایی‌های توليدی شرکت توليد نیروی برق دماوند به میزان ۰.۷۷٪ برای استهلاك تعديل شده با تورم مصرف کننده و ۰.۸۵٪ انحراف برای استهلاك تعديل شده با نرخ دلار ایجاد شده است. میزان تعديل شده استهلاك در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۱,۵۵۰ و ۲,۵۵۰ میلیارد تومان برای استهلاك تعديل شده بر اساس تورم مصرف کننده و استهلاك تعديل شده با نرخ دلار آزاد است. این درحالی است که استهلاك دفتری ثبت شده در صورت‌های مالی شرکت در سال ۱۴۰۱ به میزان ۲۰۳ میلیارد بوده است.

نمودار ۸. استهلاك به بهای تمام شده توليد نيروگاه دماوند

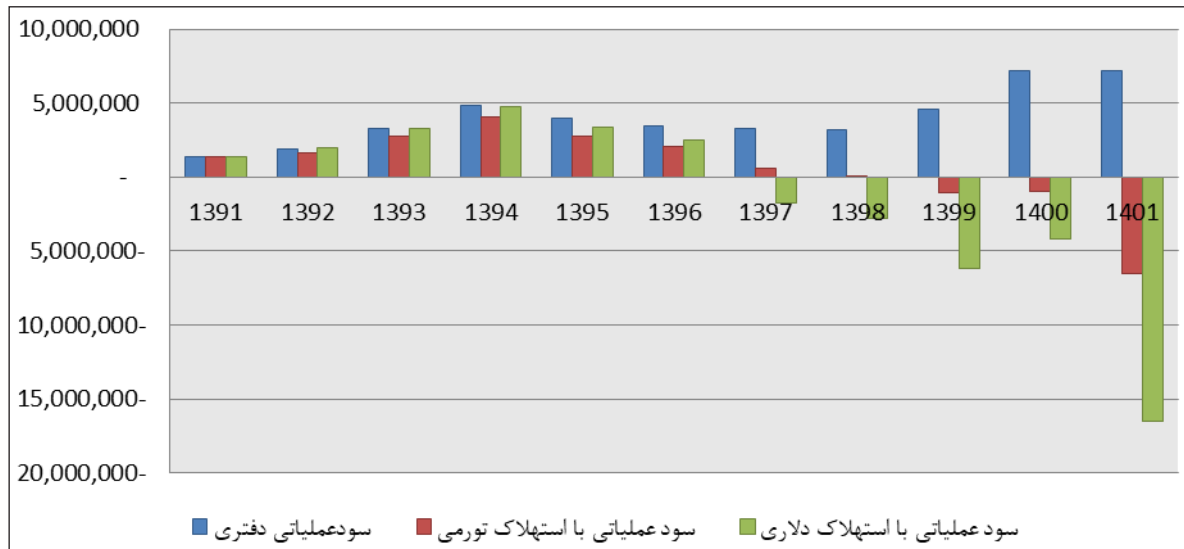


منبع: محاسبات پژوهش

بر اساس نمودار بالا، هرچند نسبت استهلاك دفتری به بهای تمام شده توليد در سال‌های اخیر کاهش یافته است (از ۷۵٪ در سال ۱۳۹۱ به ۳۰٪ در سال ۱۴۰۱)، با این حال نسبت استهلاك تعدیل شده به بهای تمام شده توليد روبه افزایش بوده است. به گونه‌ای که داده‌ها حاکی از سهم ۷۵٪ تا ۸۵٪ استهلاك تعدیل شده بر حسب تورم مصرف‌کننده و نرخ دلار آزاد از بهای تمام شده توليد برق در شرکت توليد نيروی برق دماوند است. لازم به ذکر است که بر اساس آنچه در روش‌شناسی ذکر شد، بهای تمام شده در هر مورد، بر اساس محاسبه نرخ استهلاك مرتبط با خود محاسبه و بروزرسانی شده است که در غیر این صورت، نسبت استهلاك تعدیل شده به بهای تمام شده گزارش شده اعداد بسیار بالاتری (۲۳۵٪ و ۳۸۵٪) بدست خواهد آمد.

عدم گزارش صحیح استهلاك دارایی‌های توليدي در شرکت توليد نيروی برق دماوند، منجر به کژتابی بزرگی در سودآوری عملیاتی شرکت شده است. همانطور که از نمودار زیر مشخص است، به واسطه افزایش قیمت دارایی‌ها و افزایش رقم واقعی استهلاك ماشین‌آلات، تجهیزات و تاسیسات شرکت توليد نيروی برق دماوند در سال‌های اخیر، شرکت به زیان عملیاتی رسیده است. میزان زیان عملیاتی به ۶۵۰ میلیارد تومان و ۱,۶۵۰ میلیارد تومان به ترتیب با لحاظ استهلاك تعدیل شده بر اساس نرخ تورم مصرف‌کننده و نرخ دلار بازار آزاد رسیده است.

نمودار ۹. سود عملیاتی واقعی شرکت تولید نیروی برق دماوند (میلیون ریال)

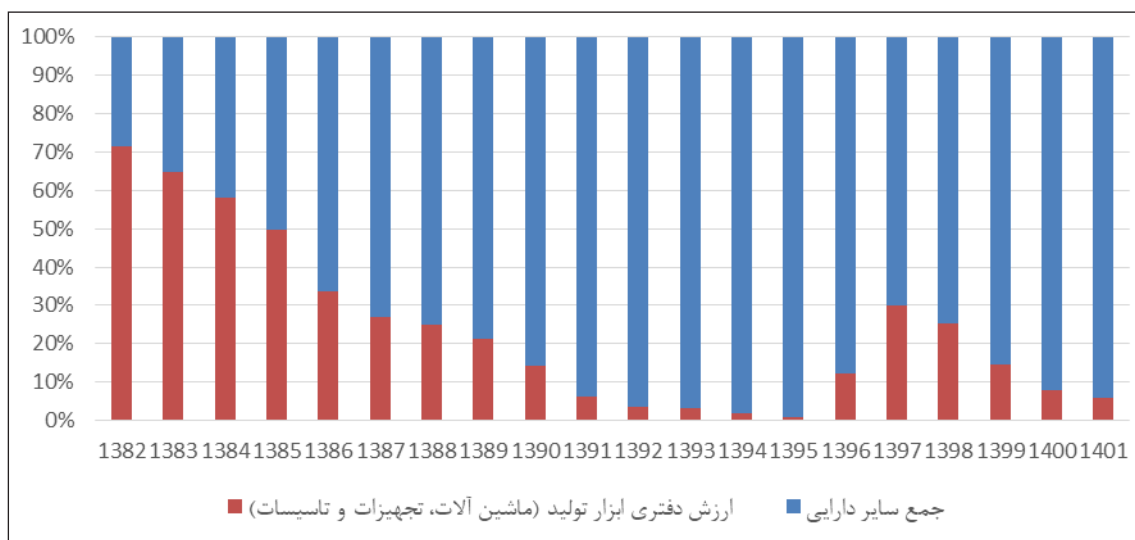


منبع: محاسبات پژوهش

۲-۴- شرکت پالایش نفت بندرعباس

یکی از شرکت‌های مهم در پالایش نفت و عرضه بنزین در کشور شرکت پالایش نفت بندرعباس است. این شرکت در سال ۱۳۷۵ تاسیس یافت. عملیات شرکت از اواخر سال ۱۳۷۷ صورت پذیرفت. مطابق با اساسنامه شرکت فعالیت اصلی آن شامل احداث، راه اندازی و بهره برداری از کارخانه جات صنعتی به منظور تولید، بازاریابی، فروش، صدور انواع مختلف محصولات نفتی، شیمیایی و سایر موارد مشابه است. ارزیابی وضعیت مالی و استهلاک این شرکت برای یک دوره ۲۰ ساله (میزان اطلاعاتی که در دسترس بوده است) صورت گرفته است که در ادامه اشاره می‌شود. سود خالص شرکت در سال ۱۴۰۱ برابر با حدود ۴۱ هزار میلیارد تومان بوده است.

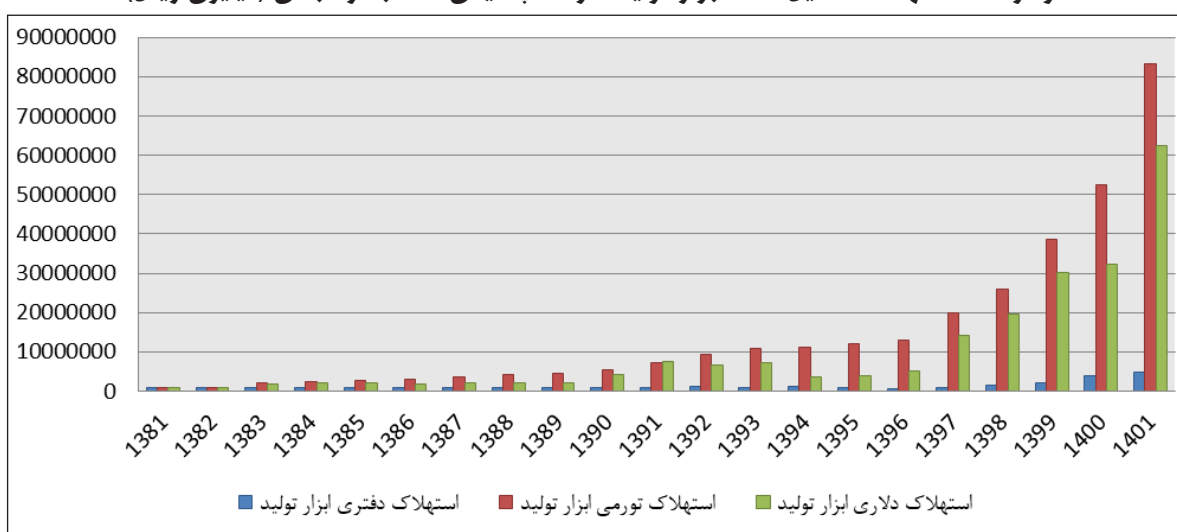
نمودار ۱۰. نسبت ارزش دفتری ابزار تولید به کل دارایی پالایش نفت بندر عباس



منبع: محاسبات پژوهش

بر اساس نمودار بالا، با گذر زمان سهم دارایی‌های تولید شامل ماشین‌آلات، تجهیزات و تاسیسات با سرعت زیادی در سال‌های اخیر کاهش یافته و از ۷۰٪ به کمتر از ۱۰٪ از ارزش ترازنامه رسیده است. سال‌های ۶۱۳۹ و ۱۳۹۷ شرکت اقدام به خرید دارایی‌های ثابت نموده است، که منجر به افزایش این نسبت در این سال‌ها و سال‌های پس از آن شده است.

نمودار ۱۱. استهلاک تعدیل شده ابزار تولید شرکت پالایش نفت بندر عباس (میلیون ریال)



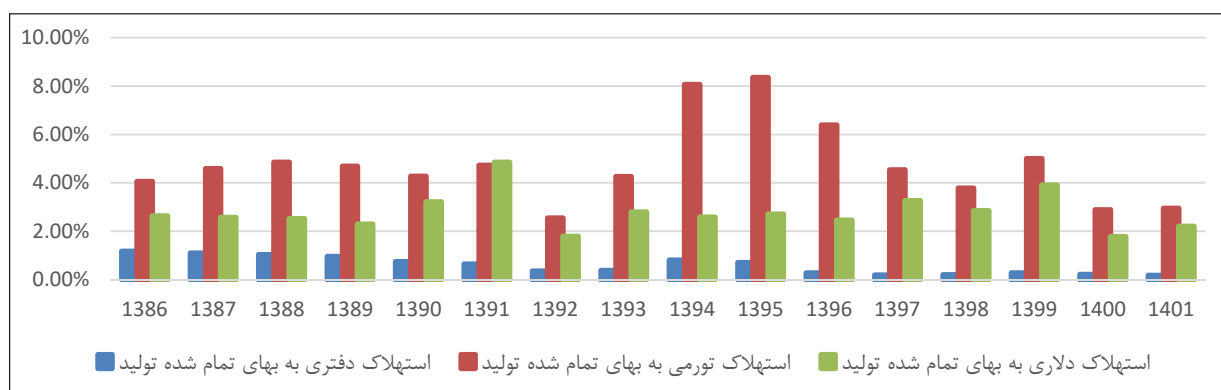
منبع: محاسبات پژوهش

این نمودار فاصله میزان استهلاک دفتری از استهلاک واقعی شرکت پالایش نفت بندرعباس را نشان

می‌دهد. همانطور که از نمودار مشخص است، با گذر ۲۰ سال از سال مبنا (که در آن رقم دفتری استهلاک برابر با ارزش واقعی آن فرض شده است)، فاصله زیادی میان ارقام گزارش شده در صورت‌های مالی و استفاده شده در محاسبه نرخ سود شرکت‌ها با ارزش واقعی استهلاک دارایی‌های تولیدی شرکت به میزان ۹۴٪ برای استهلاک تعدیل شده با تورم مصرف‌کننده و ۹۲٪ انحراف برای استهلاک تعدیل شده با نرخ بازار آزاد ارز ایجاد شده است. مقدار استهلاک واقعی در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۸,۳۲۲ و ۶,۳۳۵ میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد در مقابل ۴۸۷ استهلاک دفتری میلیاردی بوده است.

لازم به ذکر است که فزونی استهلاک تورمی نسبت به استهلاک بازار ارز (دلار) در شرکت پالایش نفت بندرعباس، در مقایسه با سایر شرکت‌ها که استهلاک دلاری آن‌ها بیش از استهلاک تورمی محاسبه شده است، ریشه در زمان افزایش دارایی‌ها دارد. در حقیقت، روند حرکت تورم و نرخ بازار آزاد ارز اگر چه در سال‌های مختلف هم‌جهت است، اما کاملاً با یکدیگر منطبق نیست. به عنوان مثال، در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۶ و سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵، علی‌رغم ثبات نرخ دلار، نرخ تورم مثبت بوده است. در نتیجه اضافه شدن یک دارایی در ابتدای این بازه با عدم تغییر استهلاک دلاری و افزایش استهلاک تورمی همراه است. به دلیل اضافه شدن بخش بزرگی از دارایی‌ها در سال‌های ۱۳۸۲ (که دوره نسبتاً با ثبات ارزی چند ساله را پیش رو داشته است) در شرکت پالایش نفت بندرعباس از طرفی و جهش ارزی در سال ۱۳۹۷ از طرف دیگر، منجر به فزونی استهلاک تورمی نسبت به استهلاک دلاری در محاسبات شده است.

نمودار ۱۲. استهلاک شرکت به بهای تمام شده تولید پالایش نفت بندر عباس

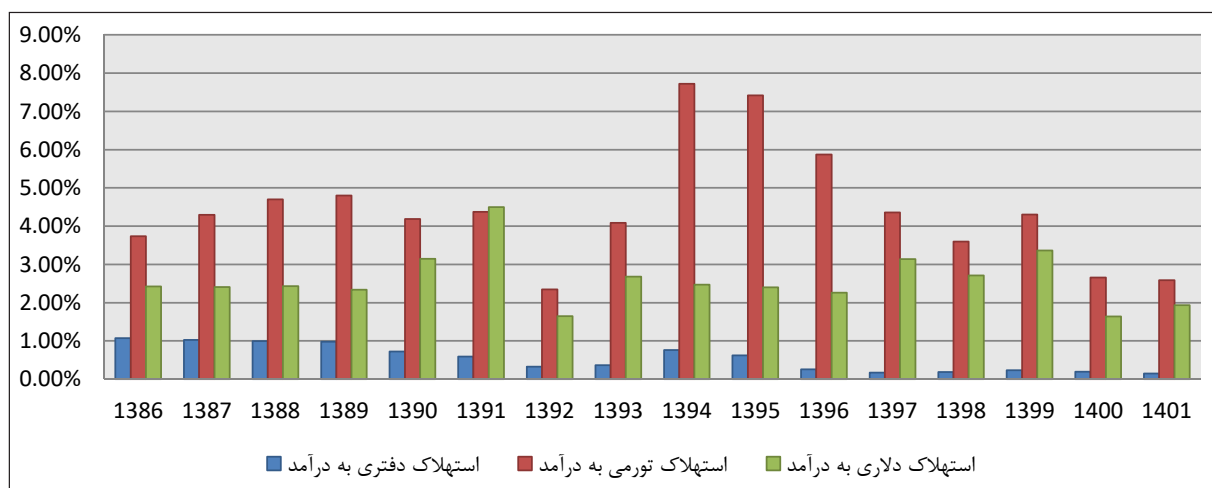


منبع: محاسبات پژوهش

بر اساس نمودار بالا، نسبت استهلاک دفتری به بهای تمام شده تولید در سال‌های اخیر کاهش یافته است (از ۱,۷٪ در سال ۱۳۹۱ به ۰,۷٪ در سال ۱۴۰۱). علاوه بر این، نسبت استهلاک تعدیل شده بر اساس دلار و تورم نیز به بهای تمام شده تولید روند با ثبات‌تری را شاهد بوده و به طور میانگین ۴,۵٪ و ۳٪ از

هزینه‌های تولید را ایجاد کرده است. لازم به ذکر است که به دلیل تغییر بنیادین نرخ‌گذاری نهاده‌های تولید توسط وزارت نفت در سال ۱۳۸۶، این نسبت از این سال به بعد محاسبه شده است. با توجه به فاصله آغاز نمودار (۱۳۸۶) از سال پایه محاسبات، ارقام استهلاك در سال ۱۳۸۶ متفاوت است.

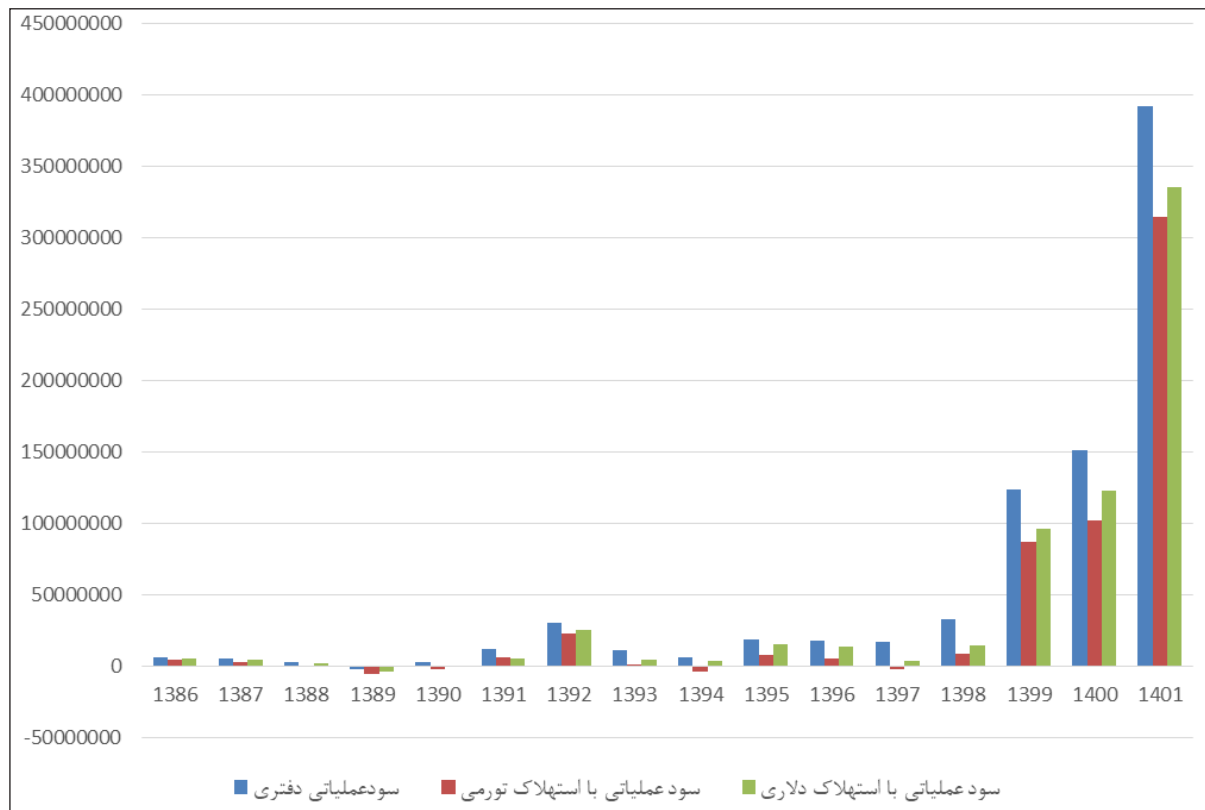
نمودار ۱۳. استهلاك شرکت پالایش نفت بندرعباس به فروش



منبع: محاسبات پژوهش

وضعیت نسبت استهلاك به درآمد نیز از روندی مشابه نسبت استهلاك به بهای تمام شده تولید است. استهلاك دفتری با سرعت زیاد نسبت به فروش کاهش یافته است. همچنین نسبت استهلاك تعدیل با تورم مصرف‌کننده و استهلاك دلاری به مجموع فروش روندی با ثبات‌تر را پشت سر گذاشته‌اند.

نمودار ۱۴. سود عملیاتی واقعی شرکت پالایش نفت بندرعباس (میلیون ریال)



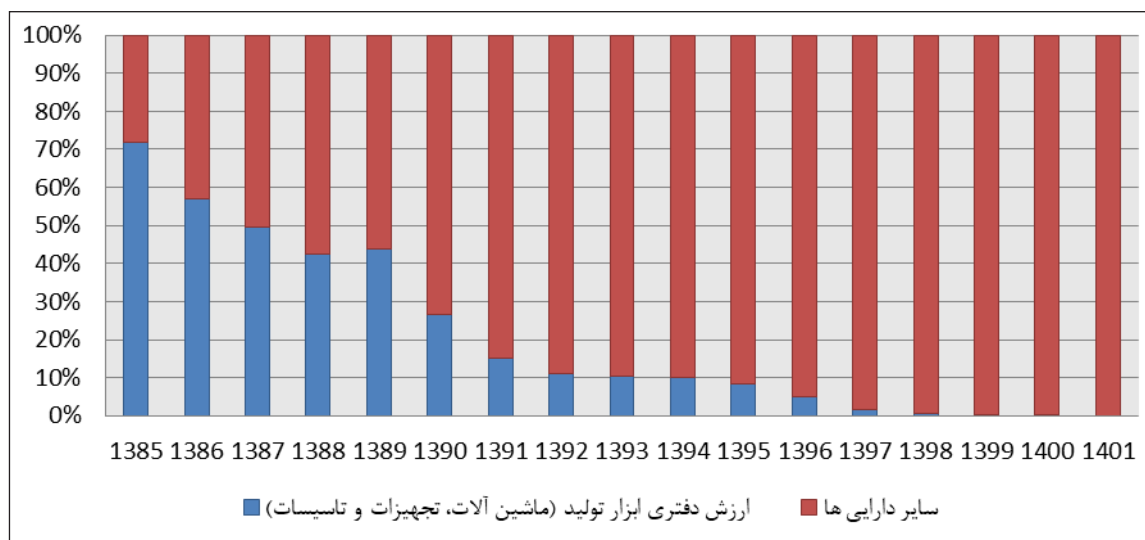
منبع: محاسبات پژوهش

بر این اساس، سود عملیاتی شرکت پالایش نفت بندرعباس در سال ۱۴۰۱ با کاهش ۲۰٪ و ۱۵٪ با فرض تعدیل استهلاك بر اساس نرخ تورم مصرف‌کننده و نرخ دلار بازار آزاد مواجه خواهد شد.

۲-۵- شرکت پتروشیمی فن آوران

شرکت پتروشیمی فن آوران در سال ۱۳۷۷ به صورت سهامی عام تاسیس شد و در سال ۱۳۸۶ در بازار سرمایه کشور پذیرفته شد. احداث، راه اندازی و بهره برداری کارخانجات صنعتی به منظور تولید، بازاریابی، فروش، صدور محصولات پتروشیمی، واردات و صادرات و تبدیل کلیه مواد پتروشیمی و پتروشیمیایی و فرآورده های فرعی و مشتقات ذیربط آنها و انجام کلیه فعالیت های تولیدی و صنعتی، بازرگانی، فنی و مهندسی که به طور مستقیم و یا غیر مستقیم مربوط به عملیات مذکور بوده با رعایت قوانین و مقررات مربوطه از جمله فعالیت های این شرکت است. سود خالص شرکت در سال ۱۴۰۱ حدود ۳۱۰۰ میلیارد تومان بوده است. ارزیابی وضعیت استهلاك و مالی این شرکت از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۴۰۱ صورت پذیرفته است.

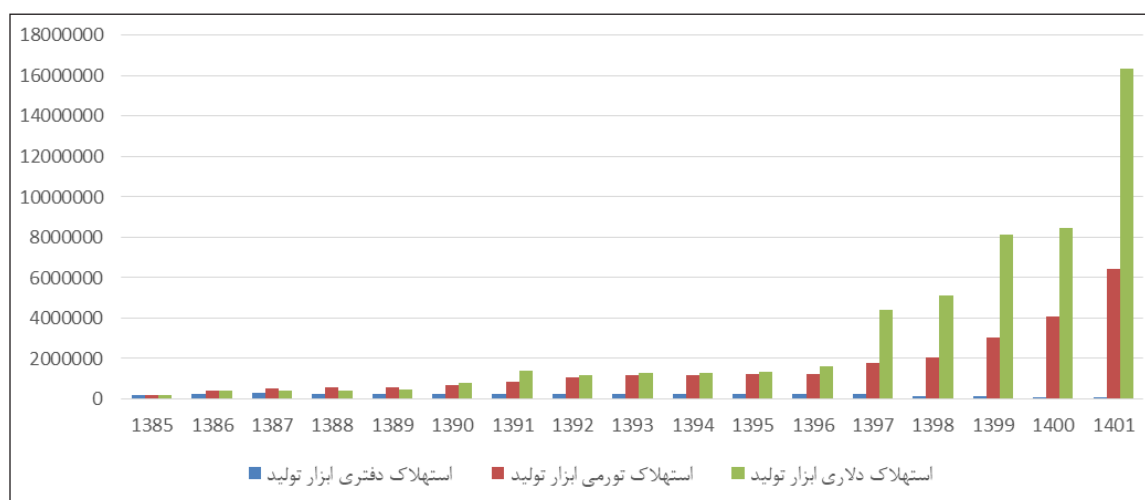
نمودار ۱۵. نسبت ارزش دفتری ابزار تولید به کل دارایی (پتروشیمی فن آوران)



منبع: محاسبات پژوهش

بر اساس نمودار ۱۵، ارزش دفتری ابزار تولید به مجموع کل دارایی‌های پتروشیمی فن آوران با سرعت زیادی کاهش یافته و سهم خود از ترازنامه را در مقابل سایر حساب‌هایی که همچون دریافتی‌های تجاری (متاثر از نرخ فروش محصولات)، موجودی کالا (متاثر از بهای تمام شده) و پیش‌پرداخت‌ها (متاثر از قیمت نهاده‌ها) که سرعت گردش بالایی داشته و ارزش دفتری آن‌ها به سرعت با تورم به روز می‌شود، از دست داده است. در شرکت پتروشیمی فن آوران، این نسبت از ۷۰٪ در سال ۱۳۸۵ به حدود ۰٫۱٪ در سال ۱۴۰۱ رسیده است. نمودار بعدی استهلاک واقعی را نمایان می‌کند.

نمودار ۱۶. استهلاک (واقعی) تعدیل شده شرکت پتروشیمی فن آوران (میلیون ریال)

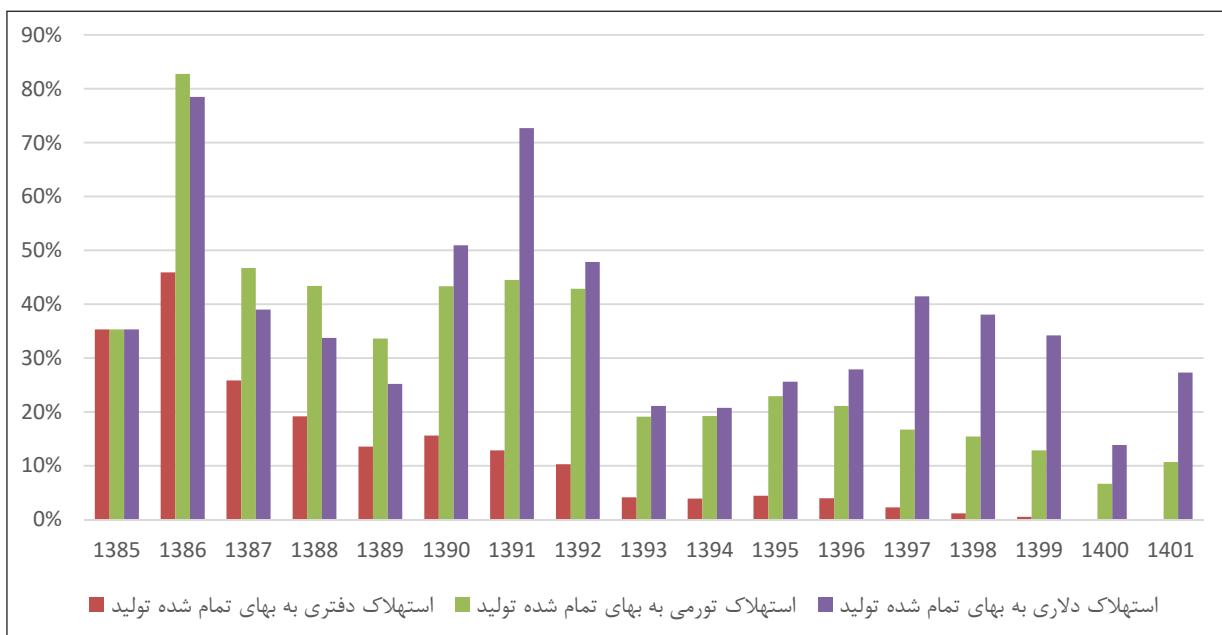


منبع: محاسبات پژوهش

فاصله ارزش واقعی دارایی‌ها از ارزش دفتری آن‌ها، انحراف بالایی را در رقم استهلاک دفتری نسبت به استهلاک واقعی ابزار تولید در شرکت پتروشیمی فناوران ایجاد کرده است. با گذر بیش از ۱۵ سال از سال مبنا (که در آن رقم دفتری استهلاک برابر با ارزش واقعی آن فرض شده است)، فاصله زیادی میان ارقام گزارش شده در صورت‌های مالی و استفاده شده در محاسبه نرخ سود شرکت‌ها با ارزش واقعی استهلاک دارایی‌های تولیدی به میزان ۹۰٪ برای استهلاک تعدیل شده با تورم مصرف‌کننده و ۹۵٪ انحراف برای استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار ایجاد شده است. مقدار استهلاک واقعی در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۴۰۶ و ۸۴۳ میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم و استهلاک تعدیل شده با نرخ بازار آزاد ارز (دلار) بوده است. در حالی که استهلاک ثبت شده در صورت‌های مالی برای آن سال ۴/۵ میلیارد تومان بوده است.

نمودار زیر استهلاک شرکت به بهای تمام شده تولید را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۷. استهلاک شرکت به بهای تمام شده تولید (پتروشیمی فن آوران)

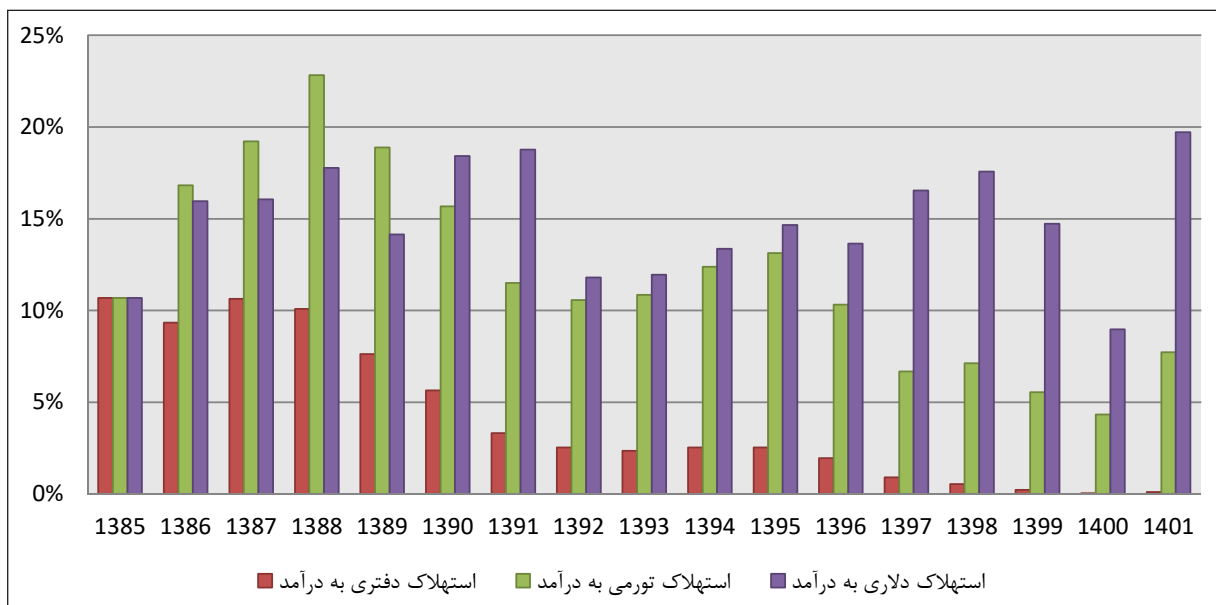


منبع: محاسبات پژوهش

نسبت استهلاک دفتری به بهای تمام شده تولید در دوره ۱۶ ساله با سرعت زیادی کاهش یافته و به صفر (۰,۰۷٪ در ۱۴۰۱) میل کرده است. همچنین نسبت استهلاک‌های تعدیل شده نیز به بهای تمام شده با سرعت کمتری کاهش یافته است (از حدود ۴۰٪ به حدود ۲۰٪ در سال ۱۴۰۱) که عمده دلیل آن عدم اضافه شدن جدی دارایی تولیدی جدید در این دوره به شرکت پتروشیمی فن آوران بوده است.

نمودار زیر نسبت استهلاک شرکت به فروش آن را نشان می‌دهد.

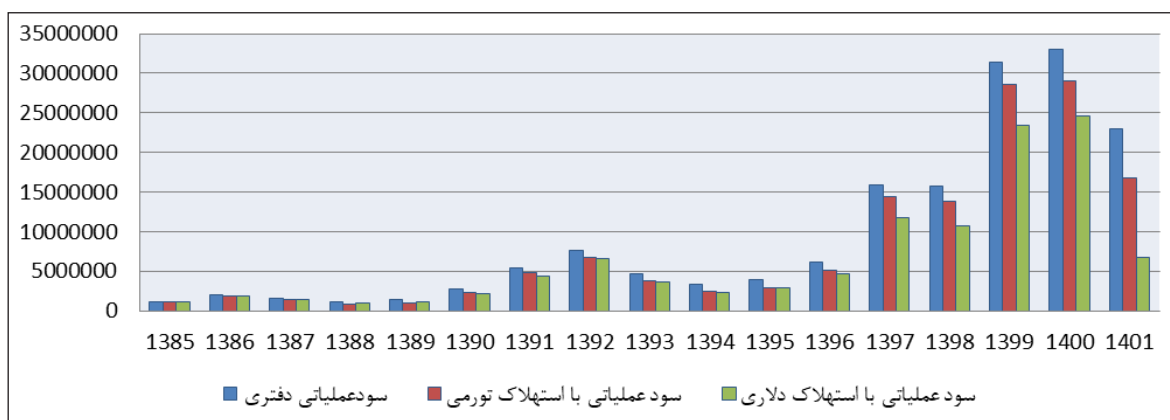
نمودار ۱۸. نسبت استهلاک شرکت به فروش (پتروشیمی فن آوران)



منبع: محاسبات پژوهش

بررسی رابطه میزان هزینه استهلاک شرکت به فروش آن نیز روندی مشابه استهلاک به بهای تمام شده را پشت سر گذاشته است، با این تفاوت که بسته به کاهش حاشیه سود عملیاتی شرکت پتروشیمی فن آوران در سال‌های اخیر، نسبت استهلاک‌های تعدیل شده به فروش روند باثبات‌تری را شاهد بوده و عملاً با کاهش جدی مواجه نشده است. به مانند تمام شرکت‌های دیگر، نسبت استهلاک دفتری به درآمد با سرعت بالایی کاهش یافته و در سال ۱۴۰۱ به عدد بسیار ناچیز ۰,۰۵٪ رسیده است.

نمودار ۱۹. سود عملیاتی واقعی شرکت پتروشیمی فن آوران (میلیون ریال)



منبع: محاسبات پژوهش

با لحاظ استهلاک واقعی ابزار تولید، سود عملیاتی شرکت پتروشیمی فن آوران به طور جدی کاهش خواهد



یافت. با محاسبه نرخ‌های استهلاک تعدیل شده بر حسب تورم مصرف‌کننده و نرخ دلار آزاد، به ترتیب ۱۷,۵٪ و ۷۰٪ از سود عملیاتی شرکت پتروشیمی فناوران (معادل ۶۳۲ میلیارد و ۱,۶۲۶ میلیارد) در سال ۱۴۰۱ کاهش خواهد یافت. لازم با ذکر است که در صورت ادامه رشد تورم مصرف‌کننده و نرخ ارز بازار آزاد، این کژتابی با سرعت زیادی افزایش خواهد یافت.

۲-۶- خلاصه ارزیابی وضعیت مالی و استهلاک شرکت‌ها

محاسبات و ارزیابی‌ها حاکی از تفاوت زیاد ارقام دفتری استهلاک (که در محاسبه سود و زیان شرکت‌ها اثرگذار است) و استهلاک واقعی شرکت‌هاست. بر این اساس، سود شناسایی شده توسط شرکت‌ها بیش از اندازه واقعی بوده و اخذ مالیات از آن و یا تقسیم آن میان سهامداران عملاً از سرمایه اصلی شرکت خواهد کاست. همچنین، برخی شرکت‌ها مانند شرکت تولید نیروی برق دماوند که عملاً با لحاظ استهلاک واقعی به طور عملیاتی زیان‌ساز بوده‌اند، در گزارش‌های مالی خود سودآور بوده و سودی موهومی را میان سهامداران خود تقسیم می‌کنند.

در نتیجه با خروج منابع مالی و کاهش واقعی حساب سرمایه، منابع لازم جهت جایگزینی دارایی‌های مهم شرکت‌ها فراهم نخواهد بود. دشواری در جایگزینی دارایی‌ها منجر به استفاده بیش از اندازه از دارایی‌های فرسوده و مانع از بروزرسانی فناوری‌ها (ناشی از خرید نسخه‌های جدید از تجهیزات تولید) می‌شود. این مساله کاهش بهره‌وری صنعت در بلندمدت را به همراه خواهد داشت.

پیامدهای عدم تدارک منابع داخلی لازم جهت تحصیل دارایی‌های تولیدی شرکت‌ها، به صورت زیر خواهد بود:

- ۱- کاهش بهره‌وری تولید در سایه عدم به‌روزرسانی ماشین‌آلات و سایر دارایی‌های تولیدی شرکت
- ۲- افزایش مصرف انرژی صنایع در سایه فرسودگی ماشین‌آلات و سایر دارایی‌های تولیدی شرکت
- ۳- افزایش وابستگی صنایع به منابع مالی خارجی، به طور ویژه منابع بانکی، جهت بازسازی و توسعه خطوط تولید

لازم به تاکید است که این چالش در خصوص همه شرکت‌های فعال در نظام اقتصادی وجود دارد و تفاوت در میزان تاثیر استهلاک بر سودآوری شرکت‌هاست. در این میان، به روزرسانی دارایی‌های شرکت از طریق افزایش سرمایه شرکت روشی است که می‌تواند به حل این چالش شرکت‌ها کمک کند. در بخش بعدی گزارش با تفصیل بیشتری به این روش اشاره می‌شود.

۳- افزایش سرمایه شرکت‌ها از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها

همانطور که در بخش گذشته اشاره شد، ضروری است تا هزینه‌های استهلاک شرکت‌ها به درستی و مبتنی بر واقعیت‌های اقتصادی محاسبه شود که افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت مهم‌ترین روش برای به روزرسانی دارایی‌های شرکت است. با انجام این نوع از افزایش سرمایه، چالش‌های مورد اشاره در خصوص استهلاک‌گیری بر اساس ارقام ثبتی ترازنامه و سودسازی شرکت‌ها به شکل صحیحی صورت می‌پذیرد.

افزایش سرمایه شرکت‌ها به معنای افزایش سرمایه ثبتی شرکت است. در نظام حقوقی و قانونی کشور روش‌های متعددی برای افزایش سرمایه شرکت‌ها وجود دارد که شامل موارد زیر می‌شود:

۱- افزایش سرمایه شرکت از محل آورده نقدی سهامداران

۲- افزایش سرمایه شرکت از محل مطالبات حال شده سهامداران

۳- افزایش سرمایه شرکت از محل سود انباشته شرکت

۴- افزایش سرمایه شرکت از محل صرف سهام

۵- افزایش سرمایه شرکت از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت

پس از افزایش سرمایه با هر روشی که صورت پذیرد، جزء مربوط به سرمایه ثبتی شرکت که در سمت چپ ترازنامه آن قرار دارد، افزایش می‌یابد و بسته به نوع افزایش سرمایه، ممکن است سمت راست ترازنامه (سمت دارایی‌های شرکت) افزایش یابد و یا سمت چپ ترازنامه (بخش مربوط به بدهی‌های شرکت) کاهش یابد. به بیانی دیگر، افزایش سرمایه ممکن است منجر به افزایش اندازه شرکت (اندازه ترازنامه) بشود و یا اندازه شرکت ثابت باقی بماند. همچنین در برخی روش‌های افزایش سرمایه، جریان نقدی جدید وارد شرکت می‌شود و به نوعی شرکت تامین مالی می‌گردد و در برخی روش‌های افزایش سرمایه، تنها ارقام حسابداری شرکت تغییر می‌یابد. در هر حال، افزایش سرمایه با هر روشی که صورت بگیرد، ظرفیت اخذ تامین مالی شرکت از بازارهای مالی (اخذ تسهیلات از شبکه بانکی و یا انتشار اوراق بهادار مالی در بازار سرمایه) را افزایش می‌دهد. توضیح آنکه در شبکه بانکی و بازار سرمایه همواره سرمایه ثبتی یکی از مولفه‌های مهم در میزان اخذ تسهیلات و یا انتشار اوراق بدهی (صکوک) است و لذا هر چه میزان این جزء در ترازنامه بیشتر باشد، شرکت می‌تواند سرمایه ثبتی را اهرم کند و نسبتی از آن را از بازارهای مالی تامین مالی کند.

آنچه که در این گزارش مورد تاکید است، افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت



است. در این روش افزایش سرمایه، دارایی‌های شرکت که به قیمت دفتری یا قیمت گذشته تجدید ارزیابی دارایی شرکت ثبت شده است، مجدداً قیمت‌گذاری و تجدید ارزیابی می‌شود. با تجدید قیمت دارایی‌های شرکت که منجر به افزایش دارایی‌های شرکت در سمت راست ترازنامه می‌شود، سمت چپ ترازنامه سرفصل سرمایه شرکت به همان میزان افزایش می‌یابد تا تراز میان سمت راست و سمت چپ ترازنامه شرکت برقرار بماند. (به شکل ۱ گزارش رجوع شود).

این نوع از افزایش سرمایه در شرایطی صورت می‌پذیرد که کلان اقتصاد با تورم مواجه باشد و قیمت دارایی‌ها افزایشی باشد. البته لازم به ذکر است که فرآیند افزایش سرمایه از این محل به دلیل آنکه نیازمند اخذ نظر کارشناس رسمی دادگستری و ارزیابی دارایی‌ها به طور عمده زمان‌بر است، طولانی است.

همانطور که اشاره شد، افزایش سرمایه از این محل سبب افزایش قیمت دارایی‌ها می‌شود. افزایش ارزش دارایی‌هایی که در ترازنامه شرکت ثبت می‌شود، سبب می‌شود تا میزان استهلاک محاسبه شده^۱ در صورت سود و زیان افزایش یابد و به تبع آن، هزینه‌های شرکت افزایش یابد، مالیات پرداختی کاهش یابد و سود خالص شرکت کاهش یابد.

۳-۱- ابعاد حقوقی و قانونی

سرمایه و افزایش سرمایه شرکت‌ها در قوانین تجارت (مصوب سال ۱۳۱۱) و لایحه قانونی تجارت (مصوب سال ۱۳۴۷) مورد توجه قانون‌گذار بوده است و تشریفات قانونی خاصی را برای آن در نظر گرفته است. همچنین در قوانین تجارت قبل از انقلاب و قوانین اقتصادی بعد انقلاب به تشریح افزایش سرمایه شرکت از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت پرداخته نشده است و در خلال احکام به آن اشاره شده است. لازم به ذکر است که انجام افزایش سرمایه شرکت‌ها از هر روشی که باشد، مطابق با قوانین مالیاتی کشور مشمول پرداخت مالیات است. یکی از قوانین اخیر مصوب مجلس شورای اسلامی که به صراحت به این نوع از افزایش سرمایه اشاره کرده است، قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی مصوب سال ۱۳۹۸ است. ماده ۱۴ قانون مزبور چنین بیان می‌دارد:

«به منظور رونق تولید و ایجاد اشتغال از طریق اصلاح ساختار مالی شرکت‌ها و کارآمدسازی افزایش بهای ناشی از تجدید ارزیابی دارایی‌های اشخاص حقوقی موضوع حکم مقرر در تبصره (۱) ماده (۱۴۹) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی، افزایش سرمایه از این محل مجاز و

۱- با ثابت بودن نرخ استهلاک و افزایش رقم ارزش دارایی شرکت، میزان استهلاک افزایش می‌یابد.

مشروط بر این است که ظرف مدت یک سال پس از تجدید ارزیابی به حساب سرمایه افزوده شده و این امر فقط یک بار در هر پنج سال امکان پذیر است.»

در واقع در این حکم قانونی، قانون‌گذار به دنبال افزایش انگیزه شرکت‌ها در انجام افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها بوده است تا شرکت‌ها نسبت به بهره‌مندی از مزایای این نوع از افزایش سرمایه برای شرکت‌ها نائل شوند.

در سطح مقررات نیز این نوع از افزایش سرمایه دارای احکام و تنظیماتی است. به عنوان نمونه سازمان بورس و اوراق بهادار احکامی در راستای اجرای ماده ۱۴ قانون مورد اشاره تصویب کرده است. این مصوبه با عنوان «مصوبه در خصوص رویه پیشنهادی نحوه انجام افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها» در سال ۱۳۹۸ تصویب شده است و شامل احکام محدودی در خصوص این نوع از افزایش سرمایه است. به عنوان نمونه از منظر سازمان بورس، انجام افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی زمین و ساختمان منوط به ارائه اسناد مالکیت رسمی به نام شرکت متقاضی است که حسب مورد شامل عرصه و اعیان است. همچنین دارایی مورد نظر بایستی وقفی نباشد و فاقد هرگونه محدودیت از جمله حقوق ارتفاقی باشد.

۳-۲- ابعاد مالی و اقتصادی

افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت دارای پیامدهای مالی و اقتصادی متعددی در سطح شرکت یا بنگاه سطح کلان اقتصادی می‌باشد. این نوع از افزایش سرمایه سبب می‌شود تا سرمایه شرکت افزایش و بهبود یابد و امکان دسترسی به منابع مالی از بازارهای مالی تسهیل گردد. همچنین چنانچه شرکت مشمول ماده ۱۴۱ قانون لایحه اصلاح قانون تجارت مصوب سال ۱۳۴۷ باشد (زیان دهی طی عملیات شرکت)، این نوع از افزایش سرمایه به سهولت می‌تواند زمینه را برای رعایت این الزام قانونی فراهم آورد.

علاوه بر اثر ترازنامه‌ای این نوع از افزایش سرمایه به دلیل آنکه قیمت دارایی‌های شرکت به روز می‌شود و افزایش می‌یابد، سبب می‌شود تا میزان استهلاک دارایی‌های موضوع افزایش سرمایه در صورت سود و زیان افزایش یابد، تا علاوه بر آنکه مالیات پرداختی توسط شرکت کاهش یابد، سود خالص شرکت که بخشی از آن در مجامع عمومی شرکت تقسیم می‌گردد، کاهش یابد. این موضوع می‌تواند برای سهامداران شرکت که نیازمند دریافت سود تقسیمی زیادی هستند، کاهش انگیزه ایجاد نماید و مدیریت جریان نقدی آنها را با چالش مواجه نماید. با این بیان به نظر می‌رسد در صورتی که افزایش سرمایه از این محل مبلغ بالایی باشد و شرکت از لحاظ قانونی یا نظارتی ملزم به افزایش سرمایه نباشد، مجمع شرکت که صلاحیت



تصویب افزایش سرمایه را دارد این موضوع را مورد تصویب قرار ندهد. به طور مشخص، شرکت‌هایی که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم تحت تملک صندوق‌های بازنشستگی هستند، با توجه به جریان نقدی خروجی زیادی که صندوق‌ها برای ایفای تعهدات خود نیاز دارند، موافق با کاهش سودآوری شرکت و به تبع آن سود تقسیمی آن نیستند. البته از دید سایر سهام‌داران که به طور عمده در بازار سهام فعال هستند، در این روش ظرفیت تسهیلات‌گیری شرکت افزایش می‌یابد، مالیات پرداختی شرکت کمتر می‌شود و قدرت سرمایه‌گذاری و جانشینی دارایی‌های شرکت افزایش می‌یابد که نهایتاً سبب رشد تولید و افزایش سودآوری شرکت در سال‌های آینده می‌گردد و خود سبب افزایش بازده و سودآوری آنها نیز می‌شود.

در سطح کلان اقتصاد، افزایش سرمایه شرکت‌ها از این محل می‌تواند کاهش درآمد دولت از محل مالیات دریافتی را شامل شود. همچنین با توجه به ظرفیت قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی مصوب سال ۱۳۹۸ که افزایش سرمایه شرکت از این محل برای هر پنج سال از پرداخت مالیات معاف است، و لذا درآمدی برای دولت از این محل نمی‌توان متصور بود.

اثر دیگر این نوع از افزایش سرمایه در سطح کلان آن است که به دلیل اینکه شرکت‌ها از ظرفیت بیشتری برای اخذ منابع مالی از بازارهای مالی برخوردار هستند، تقاضا برای تسهیلات‌گیری از شبکه بانکی یا انتشار اوراق بدهی در بازار سرمایه افزایش می‌یابد. چنانچه این نوع از افزایش سرمایه پدیده شایع در میان شرکت‌های فعال در اقتصاد باشد و شرکت‌ها تمایل به تسهیلات‌گیری داشته باشند، می‌تواند نرخ بهره را در اقتصاد افزایش دهد که این موضوع می‌تواند هزینه مالی انتشار اوراق دولتی را افزایش دهد و در شرایط کسری بودجه دولت، این کسری را تشدید نماید.

۴- جمع بندی و خلاصه

استهلاک دارایی شرکت یکی از اقلام مهم در صورت‌های مالی است که دارای کارکرد سپر مالیاتی برای شرکت است. چنانچه استهلاک شرکت به درستی محاسبه نشود، سود حاصل از عملیات شرکت طی دوره‌های مشخص - به طور عمده دوره‌های یک ساله - با تورش مواجه می‌شود. محاسبه اشتباه استهلاک در صورت‌های مالی سبب می‌شود تا سود حاصله نهایی و تقسیمی به سهامداران در مجامع نیز به طور صحیح صورت نپذیرد و مقداری بیش از آنچه که در واقع شرکت سود ساخته است، سود شناسایی و تقسیم شود. همچنین عدم سرمایه‌گذاری مجدد در دارایی‌های ثابت شرکت، در میان مدت ظرفیت تولید شرکت از میان رفته و رساندن سطح تولید شرکت به سطح تولید قبلی و ابتدایی تاسیس شرکت با هزینه‌های بسیار هنگفتی صورت خواهد پذیرفت. گزارش حاضر در پی تبیین وضعیت مالی شرکت‌ها و محاسبه میزان واقعی استهلاک شرکت‌ها بوده است. مطابق با الگوی معرفی شده در گزارش، ارزیابی وضعیت مالی و



استهلاک واقعی برای چهار شرکت فولاد مبارکه اصفهان، شرکت تولید نیروی برق دماوند، شرکت پالایش نفت بندرعباس و شرکت پتروشیمی فن آوران محاسبه گردید.

میزان استهلاک واقعی شرکت‌ها بر اساس محاسبات گزارش به صورت زیر است:

• شرکت فولاد مبارکه اصفهان:

میزان واقعی استهلاک تجهیزات تولید شرکت فولاد مبارکه تعدیل شده در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۳ و ۷ هزار میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. ثبت دفتری استهلاک در سال ۱۴۰۱ برابر با حدود ۴۵۰ میلیارد تومان بوده است.

• شرکت تولید نیروی برق دماوند:

میزان واقعی استهلاک در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۱,۵۵۰ و ۲,۵۵۰ میلیارد تومان به ترتیب تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. این درحالی است که استهلاک دفتری ثبت شده در صورت‌های مالی شرکت در سال ۱۴۰۱ به میزان ۲۰۳ میلیارد بوده است.

• شرکت پالایش نفت بندرعباس:

میزان واقعی استهلاک در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۸,۳۲۲ و ۶,۲۳۵ میلیارد تومان به ترتیب تعدیل شده بر اساس تورم مصرف‌کننده و استهلاک تعدیل شده با نرخ دلار آزاد بوده است. این درحالی است که استهلاک دفتری ثبت شده در صورت‌های مالی شرکت در سال ۱۴۰۱ به میزان ۴۸۷ میلیارد بوده است.

• شرکت پتروشیمی فن آوران:

مقدار استهلاک واقعی در سال ۱۴۰۱، به ترتیب برابر با ۴۰۶ و ۸۴۳ میلیارد تومان برای استهلاک تعدیل شده بر اساس تورم و استهلاک تعدیل شده با نرخ بازار آزاد ارز (دلار) بوده است. در حالی که استهلاک ثبت شده در صورت‌های مالی برای آن سال ۴/۵ میلیارد تومان بوده است.

به منظور نائل شدن بر این چالش، به روزرسانی دارایی‌های شرکت از طریق افزایش سرمایه شرکت یکی از روش‌هاست. با به روز کردن دارایی‌های شرکت و ثبت افزایش آن در قسمت حقوق سهام داران، می‌توان ارزش واقعی دارایی‌ها و به تبع آن، میزان استهلاک واقعی شرکت را به دست آورد. با این حال، کاهش سودآوری شرکت و سود تقسیمی در مجامع یکی از چالش‌های این روش است که برای شرکت‌هایی که نیاز به سود تقسیمی بالایی از زیرمجموعه هستند، انگیزه منفی ایجاد می‌کند. این چالش با توجه به اینکه بسیاری از شرکت‌های فعال اقتصادی کشور زیر مجموعه صندوق‌های بازنشستگی هستند، مشهودتر است. البته لازم است به این مسئله توجه داشت که تجدید ارزیابی دارایی‌های شرکت علاوه بر اینکه سبب



شفافیت میزان واقعی سود حاصله شرکت‌ها می‌شود، از طریق کاهش مالیات پرداختی شرکت به دولت، ظرفیت تامین مالی داخلی شرکت برای سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت و سرمایه ثابت که موجب استمرار تولید و سودآوری شرکت می‌شود، را فراهم می‌آورد.

همانطور که در گزارش نیز اشاره شد، تورم زیاد در نظام اقتصادی کشور سبب ایجاد چالش‌هایی برای سرمایه‌گذاری و جانشینی سرمایه ثابت می‌شود. لذا توصیه مهمی که در این زمینه بایستی به تصمیم‌گیران اقتصادی کشور و به خصوص دولت ارائه کرد، کنترل تورم است که دلالت‌های متعددی از جمله کاهش سودآوری واقعی شرکت‌ها و افزایش استهلاک واقعی آن خواهد شد. در نهایت فارغ از پیشنهادات کلان اقتصادی به طور مشخص توصیه‌های ذیل پیشنهاد می‌شود:

- ❖ تسهیل در افزایش سرمایه شرکت‌ها از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها از جمله معافیت دائمی مالیاتی یا کاهش دوره معافیت مالیاتی (کمتر از ۵ سال) این نوع از افزایش سرمایه و تسریع در فرآیندهای اجرایی و اداری آن
- ❖ تاکید بر تقسیم سود کمتر در مجامع شرکت‌ها توسط سهام‌داران به منظور کاهش نیاز تامین مالی شرکت به بازارهای مالی (تامین مالی داخلی شرکت) و انجام افزایش سرمایه شرکت از آن محل
- ❖ در نظر گرفتن سرمایه‌گذاری و جانشینی عوامل تولید یا سرمایه ثابت شرکت توسط صنعت‌گران و سهام‌داران شرکت‌ها در مجامع
- ❖ در نظر گرفتن و محاسبه استهلاک واقعی شرکت با معیارهایی مانند تورم تولیدکننده و یا نرخ ارز به همراه صورت‌های مالی سالیانه

منابع و مآخذ

- صورت‌های مالی شرکت پالایش نفت بندرعباس منتهی به سال ۱۴۰۱
- صورت‌های مالی شرکت پتروشیمی فن آوران منتهی به سال ۱۴۰۱
- صورت‌های مالی شرکت تولید نیروی دماوند منتهی به سال ۱۴۰۱
- صورت‌های مالی شرکت فولاد مبارکه اصفهان منتهی به سال ۱۴۰۱
- قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱
- قانون مالیات‌های مستقیم مصوب سال ۱۳۶۶
- لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب سال ۱۳۴۷
- قانون مالیات‌های مستقیم مصوب سال ۱۳۶۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن
- قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی مصوب سال ۱۳۹۸
- مصوبه در خصوص رویه پیشنهادی نحوه انجام افزایش سرمایه از محل مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها
- سازمان بورس و اوراق بهادار، سال ۱۳۹۸